

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Markéta Tenglerová

Současná nářeční situace v oblasti Slezska

(se zaměřením na mluvu dvou generací na Opavsku a
Hlučínsku)

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Olomouc 15. 5. 2014

.....

Tenglerová Markéta

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Janě Kusé, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady a laskavý přístup. Dále děkuji všem informátorům, kteří se ochotně zúčastnili výzkumné sondy.

OBSAH

Úvod	6
Motto	8
1. Národní jazyk	9
1.1. Strukturní útvary jazyka.....	9
1.1.1. Spisovný jazyk.....	9
1.1.2. Nespisovný jazyk.....	10
1.1.2.1. Dialekty.....	10
1.1.2.2. Interdialekty.....	12
1.2. Nestrukturní útvary jazyka.....	13
1.2.1. Slang.....	13
1.2.2. Argot.....	14
1.2.3. Profesní mluva.....	14
2. Slezská nářečí	15
2.1. Charakteristika slezských nářečí.....	16
2.1.1. Jižní (moravská) podskupina	23
2.1.2. Východní (ostravská) podskupina	24
2.1.3. Západní (opavská) podskupina	25
2.1.3.1. Západoopavský úsek.....	26
2.1.3.2. Východoopavský úsek	26
2.1.3.3. Opava.....	27
2.1.3.4. Hlučín	29
3. Metody zpracování praktické části	31

4. Výzkumná sonda	32
4.1. Analýza výsledků výzkumné sondy	32
4.1.1. Osobní údaje respondentů.....	32
4.1.2. Jazyková a komunikační kompetence.....	36
4.1.3. Lexikální ekvivalenty	41
5. Diskuse	69
6. Webová stránka.....	70
Závěr	72
Literatura	73
Seznam grafů, tabulek a zkratk	75
Seznam grafů	75
Seznam tabulek	76
Seznam zkratk	78

Přílohy

Úvod

Cílem mé bakalářské práce je zachycení současné míry porozumění slezských nářečí v regionu, ze kterého pocházím. Protože se v našem kraji se slezskými nářečnými setkáváme denně, zaměřím se především na srovnání mluvy mladší a starší generace obyvatel a jak moc se mladší respondenti oprostí, nebo naopak, od používání nářečí. Za důležité považuji zjištění, jakým směrem se odvíjí mluva žáků vyšších ročníků základní školy a dále i studentů gymnázia. Jsem potěšena, že mám to štěstí a můžu se tak zúčastnit nářečního výzkumu, který v budoucnosti už nejspíše nebude proveditelný, protože se nářeční prvky z této oblasti, stejně jako i z jiných, pomalu vytrácejí.

Předložená práce se dělí na dvě části. Teoretickou a praktickou.

Teoretická část je rozdělena do dvou kapitol, v první se věnuji národnímu jazyku a jeho strukturním a nestrukturním útvarům. Do strukturních řadíme spisovný a nespisovný jazyk, do něhož náleží právě dialekty a interdialekty. Nestrukturní útvary jazyka pak obsahují slang, argot a profesní mluvu. Druhá, obsahově větší kapitola, protože nese název celé bakalářské práce, je tedy zaměřená na slezská nářečí, jejich celkovou charakteristiku a tři podskupiny - jižní, východní a západní, které se chci věnovat ještě hlouběji, především pak jejímu západoopavskému úseku představující Opavsko a východoopavskému úseku zahrnující Hlučínsko, kde bych ráda uvedla rozdíly v hláskosloví u mladší a starší generace, shrnula morfologii také u obou generací a zhodnotila slovní zásobu. Chtěla bych přiblížit historii Opavy jakožto krásného a mého rodného města, jakéhosi centra západoopavského úseku, a města Hlučín.

V praktické části se seznámíme s výsledky výzkumné sondy, která je pro lepší názornost doplněna grafy a tabulkami. Cílem této části je popis porozumění respondentů slezským nářečím. Pro tuto část bakalářské práce jsem také vypracovala webové stránky, které si můžete prohlédnout na adrese: slezstina.blogspot.com.

V závěru práce shrnuji získané poznatky a do příloh připojuji vzor dotazníku a vlastnoručně nakreslenou mapu výskytu slezských nářečí, protože oblast slezských nářečí není ani po stránce lexikální, ani po stránce hláskoslovné, slovotvorné a tvaroslovné jednotná. Mapa zachycuje hlavní podskupiny.

Svou práci si dovoluji uvést krátkou básní Frana Směji, jež nese příznačný název a kterou si dovoluji považovat za své motto při psaní bakalářské práce.

Motto

Slezska řeč

*Tvrda je slezska řeč – kaj teho třeba,
 inač je měkutka jak střidka chleba.
 Posledňa z poslednich dycky je zvana,
 a že je chudobna, k sudum je hnana.
 Kdo ju chce zesměšniť – děla tak smělo.
 Kemu by slezsku řeč braniť se chtělo!
 Osud ji nešťastně chodničky řidi...
 Ten, kdo se panem stal, mluviť se stydi,
 tak jak ho matička učili volať.
 K Slezsku se něhlaši – leda o kolač!

 A tak je slezska řeč bohatstvim chudych.

 Ale to něvadi. V tym její šila!
 V chudobnej chalupce řeč kera žila,
 dycky se držela, něpadla v boju...
 Řeč slezska – děvuška v narodnim kroju.*

Fran Směja – Pletky (Opava: Matice slezská, 2006).

1. Národní jazyk

Národní jazyk je jazyk, který užívají příslušníci jednoho národa, a zahrnuje všechny podoby, kterými jejich uživatelé mluví a píší, tedy jeho spisovné i nespisovné útvary.

„Jde o soubor integrovaných výrazových prostředků územně vymezených, uvnitř funkčně a teritoriálně diferencovaných a sociálně stratifikovaných. Jednotlivé útvary národního jazyka jsou si strukturně blízké, navzájem na sebe působí a podléhají i společným vývojovým tendencím“ (Davidová, 1992, s. 41).

Podle *Encyklopedického slovníku češtiny* představuje národní jazyk všechny regionální, sociální a funkční podoby jazyka, jež slouží příslušníkům národa k pokrytí komunikačních potřeb (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002, s. 192).

Jak již bylo zmíněno v úvodu, ze strukturního hlediska se dělí strukturní a nestrukturní útvary jazyka. Mezi strukturní se řadí spisovný a nespisovný jazyk, mezi nestrukturní pak argot, slang a profesní mluva.

1.1. Strukturní útvary jazyka

1.1.1. Spisovný jazyk

Nejdůležitější útvar národního jazyka je právě spisovný jazyk, tedy spisovná čeština. Je nutné ho užívat ve všech oblastech tzv. oficiálního styku, v masmédiích, ve školách, bezpochyby na úřadech a také v odborné a převážně v umělecké literatuře.

Je to funkčně nejvyšší a prestižní útvar národního jazyka, zároveň je celonárodně závazný. Spisovnému jazyku se věnuje stálá odborná pozornost, tím se myslí ve smyslu sledování jazykové normy a následných kodifikačních úprav. Obsahuje nejvíce propracované a nejbohatší výrazové prostředky, jejichž vrstvy se dělí do tří základních skupin.

- *Neutrální* jsou základní spisovné výrazové prostředky, které se nacházejí jak v projevech ústních, které jsou stylově bezpříznakové, tzn. ani hovorové, ani knižní a ani expresivní, tak v projevech písemných. Patří sem velká většina spisovných prostředků, tedy spisovná výslovnost, slova základního slovníku. Bohatost spisovných jazykových prostředků dává možnost vzniku synonymie.

- *Knižní* prostředky jsou charakteristické pouze pro psané jazykové projevy oficiální povahy. Úplně dobře se nehodí pro mluvené neveřejné ani veřejné projevy spontánnější. Od archaických prostředků se sice liší, ale postupným procesem se v ně často mění. Příklady lexikálních knižních prostředků – *počin, odebrat se, spatřit*, příklady gramatických prostředků – *píši, péci, táži se*, dále se sem řadí přechodníky, jmenné tvary adjektiv apod.
- *Hovorové* prostředky se uplatňují především v mluvených neveřejných a poloveřejných projevech, které se hodí pro běžný každodenní dorozumivací styk. Do této vrstvy jazyka, která je relativně otevřená nespisovným prostředkům, takovéto prostředky pronikají za určitého předpokladu, že nabyly obecného a celonárodního charakteru. Patří sem univerbizované výrazy, např.: *panelák, asfaltka*, slova cizího původu, např.: *pakatel*, slova domácí, např.: *klid'as*, frazeologická spojení, např.: *být ve vatě, dostat vyhazov* a gramatické výrazy, např.: tvary slov – *hosti, děkujou* apod. (Hubáček a kol., 1997).

1.1.2. Nespisovný jazyk

Nespisovný jazyk tvoří dvě hlavní složky, mezi něž řadíme dialekty, tedy nářečí a interdialekty, tedy nadnářeční útvary.

Dialekt (nářečí) je teritoriálně vymezený útvar nespisovného jazyka a je běžně užíván při každodenním dorozumívání především v ústní komunikaci.

1.1.2.1. Dialekty

Pojem dialekt většinou označuje tradiční teritoriální, jinými slovy také lokální, nebo místní, dialekt, tedy geograficky vymezený útvar národního jazyka. Dialekty se realizují pouze v mluvené podobě, v oblasti běžného denního styku, mluvčí mají většinou společné znalosti a množství životních zkušeností, také se často důvěrně znají a jsou si společensky rovni. Jediné rozdíly mohou vznikat mezi mladší a starší generací, na některých místech ještě mezi rodiči a jejich dětmi.

Teritoriální dialekty národního jazyka zkoumá dialektologie – jazykovědná disciplína a za základní postup této disciplíny je považována jazykovězeměpisná metoda.

Za nejstarší dialektologickou soubornou práci jsou považovány *Základové dialektologie československé* Aloise Vojtěcha Šembery z roku 1864. Pozdější vývoj přinesl

mnoho významných dialektologů, především studenta A. V. Šembery Františka Bartoše, autora *Dialektologie moravské I-II* z let 1886 a 1895, který byl v dělení dialektů ještě důslednější než jeho učitel a začal rozlišovat také dialekty lašské neboli slezské, na které je zaměřena tato bakalářská práce.

Obr. č. 1: Mapa nářečí českého národního jazyka

Mapka převzata z: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J.:
Encyklopedický slovník češtiny. 1. vyd. Praha: Lidové noviny 2002, s.
 393. ISBN 80-7106-484-X.

Nářečí českého národního jazyka jsou rozdělena do nářečních skupin, ty jsou potom vnitřně diferencované a nesou shodné znaky, kterými se odlišují od jiných nářečních skupin. Nářeční skupiny se tak dále dělí do podskupin. Při dělení na nářeční skupiny se uplatňuje hledisko hláskoslovné.

Dialekty můžeme pojmenovávat různými názvy. Nejčastěji se k tomu užívají *etnické*, např.: valašský, chodský, *historické*, např.: slezský a nejčastěji *zeměpisné*, např.: středomoravský, podještědský.

Šmilauer (1972), stejně jako Davidová (1992), vymezuje čtyři hlavní nářeční skupiny, samozřejmě z nich má každá své charakteristické rysy:

- Nářeční skupina česká – zaujímá zhruba území Čech a pomezí jihozápadních úseků Moravy
- Nářeční skupina středomoravská (hanácká) – území střední Moravy
- Nářeční skupina východomoravská (moravskoslovenská) – jihovýchodní Morava
- Nářeční skupina slezská (lašská) – severovýchodní Morava a Slezsko

Navíc se ještě vymezuje polsko-český smíšený pruh, který se nachází zhruba mezi Bohumínem a Jablunkovem, kde se mísí dialekty obou národních jazyků. V celku českého národního jazyka zaujímá toto území zvláštní postavení.

1.1.2.2. Interdialekty

Interdialekty neboli nadnářeční útvary představují jakýsi mezistupeň mezi spisovnou češtinou a dialekty, tedy nářečímí. Jedná se samozřejmě o nespisovné útvary, které jsou charakteristické pro větší regiony, které vznikají stíráním rozdílů v nářečích. Vznik interdialektů souvisí se změnou ekonomických a společenských podmínek a také s vývojem jazykového společenství. Díky tomuto vývoji dochází k poměrně rychlému zániku místních specifik dialektů a následně ke vzniku a formování interdialektů.

Nejvýznamnějším interdialektem na našem území, který vznikl ze středočeského nářečí a je používán v neoficiálních projevech na celém území Čech a na většině území Moravy, je považována *obecná čeština*. Často se o obecné češtině mluví jako o všeobecně přijímané nespisovné podobě národního jazyka.

Podle Šmilauera (1972) není obecná čeština důsledná a jednotná, jednodušeji řečeno, neexistuje její čistá podoba. Dalo by se říct, že obecná čeština je jakousi směsicí češtiny obecné a hovorové, někde i s přibráním nářečních a nadnářečních jevů.

„Často se o ní pak mluví jako o českém koiné, všeobecně akceptované nespisovné podobě národního jazyka, a nově dokonce jako o „druhém standardu“, tj. druhé celonárodní funkčně takřka neomezené jazykové normě fungující vedle „prvního standardu“, spisovné češtiny. Toto pojetí akcentuje část pražských lingvistů (především Sgall) a je přijímáno zahraničními, zejména západními bohemisty; neodpovídá však zcela situaci moravské a slezské, kde si udržuje svou pozici v komunikaci jednak různou měrou

nivelizovaný dialekt, jednak mluvená podoba jazyka spisovného a obecná čeština je vnímána jako prvek cizí. Pásmo přechodu mezi spisovným jazykem a obecnou češtinou je plynulé a v konkrétních projevech dochází ke střídání obou kódů (code switching), eventuálně i jejich míšení“ (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002, s. 81).

1.2.Nestrukturní útvary jazyka

Nestrukturní útvary jazyka vypovídají o naší příslušnosti k nějaké zájmové nebo profesní skupině. Řadí se mezi ně argot (mluva podsvětí), slang (expresivní vyjadřování) a profesní mluva (terminologická povaha).

1.2.1. Slang

Slang je mluva příslušníků různých zájmových skupin. K původním neutrálním výrazům vytvářejí synonymní pojmenování například využitím metafory.

„Původ slangů spočívá ve výrazové aktualizaci spojené s určitým zájmovým nebo pracovním prostředím. Slangové vyjadřování se tvoří a přijímá jako projevení společenské solidarity. Podstatou jeho vytváření je jazyková hra; to zároveň znamená, že se v něm mohou obměňovat i slova zcela běžná. Hlavním principem slangu je pojmenovací postup na základě podobností (metafor), někdy ovšem na první pohled ne zcela průhledný, z postupů slovtvorných hojně zkracování slov nebo redukování víceslovných pojmenování na jedno slovo (tzv. univerbizace, ta je nicméně rysem běžně mluveného jazyka vůbec). Slang využívá i zvukových osobitostí: intonace, tempa, dynamiky řeči. Slangy se veskrze dosti rychle mění a podle místa markantně liší“ (Chloupek, Kreislová, 1997, s. 38-39).

Je znám slang mládeže, studentů, skautů, trampů, sportovců, rybářů, dále pak školní slang a myslivecká mluva atd.

1.2.2. Argot

Davidová charakterizuje argot následovně: „Argot je mluva deklasovaných společenských vrstev, sociálního podsvětí. Předpokladem vzniku argotu je jistá kolektivní solidarita společenské skupiny, stejné nebo podobné záměry a zájmy, které mají zůstat ostatní veřejnosti utajeny. Český argot čerpal z jazyka jidiš (německého dialektu východoevropských židů), z mezinárodní gaunerské mluvy rotwelsch a z cikánštiny“ (Davidová, 1992, s. 59).

1.2.3. Profesní mluva

Profesní mluva se vyskytuje mezi skupinou zaměstnanců, kteří při své práci využívají termínů nebo terminologických spojení. Děje se tak většinou díky jejich jednoznačnosti v daných souvislostech na pracovišti. Častá je univerbizace (tvoření jednoslovných pojmenování z pojmenování víceslovných).

Od slangu se profesionalismy odlišují především díky jejich pojmenovacích motivacím.

V dnešní době dochází dokonce k průniku profesionalismů do spisovného jazyka. Především tedy v publicistice. Profesní mluva je závislá na prostředí, čase a samozřejmě také na vývoji jednotlivých pracovních odvětví.

S profesní mluvou se setkáváme u horníků, železničářů, řemeslníků obecně a zdravotníků (příklady ze zdravotnictví: *pacoš* – *pacient*, *kajzr* – *císařský řez*, *jipka* – *jednotka intenzivní péče* aj.)

2. Slezská nářečí

Výchozí literaturou pro celou tuto kapitolu je *Nástin české dialektologie* Jaromíra Běliče, *Encyklopedický slovník češtiny* autorů Karlíka, Nekuly a Pleskalové a *České nářeční texty* Arnošta Lamprechta.

Počátky postupného vzniku slezských dialektů spadají až do 9. století a dnešní podoba je pozůstatkem jazyka slovanského kmene Holasiců, který sídlil na českém území v horním poříčí Odry a jejích přítoků. Jazyk obyvatel tohoto kmene se začal vyvíjet společně s ostatními nářečími českého jazyka, např.:

Ústní samohlásky nahradily praslovanské nosovky *ę, ǫ* (srov. za praslovanské *męka, męso, zajęc* je (*múka* >) *muka, maso, (zajíc* >) *zajic* x p. *mąka, mięso, zając*). Nebo také za praslovanské *or, ol*, které se vyskytují mezi souhláskami je *ra, la* (např. *krava, hlava* x p. *głova, krowa*).

Další změny vývojového procesu na tomto území se odehrály později. Změna *g* v *h*, ztráta sykavek před samohláskou *e* a retných souhlásek, např. *bere, peče*, x polské *bierze, picze*.

Ve 12. a 13. století byl nejvýraznější příklon přehlásky *'a* v *ie* (popřípadě v *i*) v dlouhých slabikách *s'm'átí s'ä* v *smietí sě* v *smít' se*, tato změna se však nemusela týkat celé oblasti slezských nářečí. Od vývoje spisovné češtiny se odchylně vyvíjely například souhlásky *s* a *z*. Staré *s'*, *z'* ztvrdly jen před samohláskou *e* (*sed'et'*), ve všech ostatních případech se ale zachovaly (*z'ima*). A ještě o něco později se na části území splýnuly se *š* a *ž* (*žyma*).

Ve 13. a 14. století došlo k dalším změnám. Na ostatním území českého jazyka splýnuly slabiky *s de, te, ne*, ale zůstaly zde jako nezměkčené slabiky *d'e, t'e, n'e* přeměněné na *dě, tě, ně* (*něbud'e'e, d'ed'ina*). Výslovnost těchto slabik je na velké části Slezska se sykavým odstínem (*ňebudz'ec'e*).

Z českomoravské oblasti se na slezské území dostaly změny jako *ie* v *í, ou* v *ú* (*vira, kuň*), ale už se zde nedostaly přehlásky *'a* v *ě, 'u* v *i* (*ruža, ružu*) a později také *ý* v *ej* (*pycha*) a *ú* v *ou* (*muka*).

V 17. a 18. století dochází vyrovnávání koncovek v dativu, lokálu a instrumentálu množného čísla (plurálu) podstatných jmen (substantiv), *-am, -ach, -ama; -um, -och, -oma; -um, -ach, -ami*.

K typickému přízvuku na předposlední slabice a ztrátě kvantity dlouhých samohlásek došlo až v 16. a 17. století.

Oblast slezských nářečí není zrovna nejrozsáhlejší, ale lexikálně, morfologicky a hláskoslovně je neobyčejně výrazně diferencovaná.

2.1.Charakteristika slezských nářečí

Slezská nářečí mají, dalo by se říci, až archaický ráz a vyskytuje se v nich spousta zvláštností, které nelze najít na žádném jiném území českého národního jazyka. Ke vzniku a udržení těchto odlišností samozřejmě přispěla vzdálenost od Čech, tedy jinak řečeno od centra, ze kterého nářeční změny vycházely a především sousedství s jinými jazyky, hlavně s polštinou, slovenštinou nebo také němčinou.

Jak už to tak bývá, na jazykový vývoj slezské oblasti mělo vliv také politické dění. Následkem politické situace bylo také to, že se v tomto regionu používalo hned několika jazyků najednou, kromě češtiny to byla latina, němčina, polština. Existuje také zmínka o čtyřech jazykových „kódech“, které obyvatelé Slezska používali podle komunikační situace, ve které se právě nacházeli. Mezi tyto „jazyky“ se řadily bohoslužebný, vyučovací, úřední a běžně dorozumivací.

Intenzivní industrializace koncem 18. století, která zasáhla nejdříve Ostravu, dala předpoklad pro vznik odborné terminologie (mluva zedníků, slevačů, horníků, hutníků, železničářů apod.).

Příklady:

- *hajer* – horník,
- *folovat* – plnit důlní vozík.

Slova související s pracovním prostředím nebo každodenním životem:

- *robit* – pracovat,
- *bulat šichtu* – vynechat směnu,
- *petruška* – petržel,
- *lokajka* – tramvaj,
- *tu* – zde,
- *kde* – kam i kde.

Celkově ale v dnešní době ubývá rysů, kterými se dá charakterizovat detailnější třídění slezských dialektů. Nahrazují je jevy, které jsou společné pro všechny slezské nářeční podskupiny, nebo jevy shodné s mluvenou podobou spisovného jazyka. Samozřejmě je rozdílná intenzita užívání tohoto dialektu, nezáleží jen na opozici staré versus mladé generace, na městu a venkově, ale závisí především na sociálním postavení mluvčího, na dosaženém stupni vzdělání, na druhu povolání a celkové jakési kulturní úrovni, a to více než kde jinde (Šrámek, 1997, s. 231-238).

Bělič (1972) charakterizuje nejvýznamnější znaky slezských nářečí takto:

A. v souboru hlásek a v jejich rozvržení

1. „V inventáři souhlásek je po celém území dvojice $l - l$ (§ 12₁), vyskytují se fonémy \mathcal{z} , \mathcal{z}^{\sim} (§ 11_{1,2}); ve většině nářečí existují palatalizované ostré sykavky s' , z' nebo stopy po nich proti tvrdým (§ 14₁); naproti tomu měkké retnice nebo jejich zbytky se vyskytují jen v některých okrajových úsecích (§ 13₂); slabičné l většinou neexistuje (§ 16₁); v části nářečí neexistují také fonémy t' , d' , ani ve fonické realizaci c' , \mathcal{z}' (§ 8₂).
2. Samohlásky jsou jen krátké (§§ 2₂, 17); jejich soubor má většinou šest členů, i , y , e , a , o , u , s i a y jako zvláštními fonémy (§ 19₄). V drobných krajových úsecích existující sedmičlenné soubory samohlásek, s dalším fonémem \hat{u} nebo $s i/y$ jako fonetickými variantami jednoho fonému a s dvojhláskovými fonémy ie , $\underset{x}{uo}$, popř. ei (ej), $a\underset{x}{u}$ (§ 20₂).

3. a) Souhlásky *t'*, *d'*, *ň* žijí ve slez. nářečích ve větším rozsahu než v nářečích střmor. a výchmor., tj. většinou též před starým *e* a pravidelněji před býv. *b*. Fonémy *t'*, *d'* se ovšem na většině území vyslovují asibilovaně, *c'*, *z'*, v části nářečí pak splynuly s *č*, *ž*; srov. např. *t'icho*, *d'eďina* / *c'icho*, *z'e z'ina* / *čycho*, *žežina*..., *t'emny*, *ňebud'ete*, *t'ma*, *d'bat'*, *d'eň* / *c'emny*, *ňebuz'ec'e*, *c'ma*, *z'bac'*, *z'eň* / *čemny*, *ňebudžeče*, *čma*, *žbač*, *žeň*... (§ 341).
- b) Rozvržení *l* – *l* je stejné jako ve výchmor. nářečích (viz § 163_{3b}); *l* se téměř po celém území artikuluje špičkou jazyka, jen v drobných okrajových úsecích se vyskytá výslovnost *u* (§1 2₁).
- c) Stopy po měkkých retnicích (*pj*, *bj*...) jsou v rozsahu v zásadě stejném jako v nářečích střmor. a výchmor. (viz § 156_{3c}); za někdejší *m'* je v daném rozsahu zpravidla *mj* (§ 37₄). Pokud jsou v drobných okrajových úsecích plněji zachovány měkké retnice, vyskytují se rovněž v stejném rozsahu jako v severní podskupině výchmor. nářečí (§ 36; srov. též § 163_{3c}).
- d) Palatalizované ostré sykavky *s'*, *z'* proti *s*, *z* se vyskytují pouze před střídnicemi za staré *i*, *ě* a předhist. *ę*, *ɫ* (tj. v stejném rozsahu jako *t'*, *d'*, *ň* v nářečích střmor. a výchmor.), např. *nos'ic'*, *z'ima*... *s'eno*, *na voz'e*..., *pras'a*, *z'ac'*, *prase*, *ze'*..., *hus'*, *kos'ba* ‚kosení‘ apod. Na části území existují pouze stopy po dřívějším *s'*, *z'*, neboť splynulo se *š*, *ž* (*nošyč*, *žyma*...); v jiné části území pak dřívější palatalizované sykavky splynuly se *s*, *z* jako v ostatních nářečích (§35_{1,2}).
4. a) Foném *g* má rozsah v zásadě stejný jako v nářečích výchmor. a střmor. (srov. § 156_{4a}).
- b) Foném *ẓ* se vyskytá hlavně jen v případech podmíněných morfologickou analogií, avšak ve větším rozsahu než v nářečích střmor. a s větší pravidelností; srov. např. *pokluz'ic'*... - *pokluženy*, *pokluzac'*..., *mizga* ‚míza‘ – 3., 6. p. *mizžge*... (§ 30₁). Foném *ẓ* je po celé oblasti hlavně ve skupině *ž*, *ẓ* jako v nářečích střmor. a výchmor. (srov. §156_{4b}), na části území pak kromě toho z *ẓ* < *č* d (viz výše bod 3a).
5. a) Za původní *l* po retnicích je pravidlem skupina *yl* (v okrajových úsecích místy ^y*l*^ɔ*l*), např. *pylny*, *vylk*, *vylna*... za původní *l* a za *l*

sekundárně ztvrdlé (po jiných souhláskách než po retnicích) zčásti *lu*, zčásti *u* a *ul*, např. *dluh*, *slup*..., *huk*, *čun*... *žulč*, *žulty*... (§ 39_{1,2}). Koncové *-l* ve tvaru jedn. č. muž. rodu přičestí min. sloves 1. tř. se slovním základem zakončeným na souhlásku na rozdíl od střmor. a výchmor. nářečí po celém území zpravidla zaniklo, např. *ňes/ňis*, *ved*... (§ 62₁).

b) Slabičné *r* (v okrajových úsecích místy ^y*r*/^o*r*, *r*^y/*r*^o/, *yr*) a skupina *er* za původní tvrdé i měkké *r*, *r'* jsou v stejném rozsahu jako v nářečích čes. v už. Smyslu a střmor. (srov. § 150_{5b}).

6. a) Dřívější *y* (též *y < i*) a rovněž *y* vzniklé zkrácením z *y* existuje jako zvláštní foném, v drobných okrajových úsecích (pokud jsou zachovány měkké retnice) jako výrazná fonetická varianta *i*; např. *ryba*, *kobyła*, *třy/tři*..., *byk*, *stary*, *hřych/hřich*... (§§ 64_{1,4}, 66₃).

b) Staré *u* (také v předhist. nosovky _o) po tvrdých souhláskách zůstalo zachováno, rovněž *u* vzniklé zkrácením dřívějšího *ú*; např. *dub*, *duša*, *ruka*..., *huser*, *muka*... 3. os. množ. *Ňesu/ňesum* (§§ 71₁, 72₁). Také za staré *u*, *ú* po měkkých a býv. měkkých souhláskách je většinou *u*, na části území je však v omezeném rozsahu a odstupňovaně provedena přehláska v *i/y*; srov. např. *cuzy*, *lude*..., *g dostaňu*... 3. os. množ. *volaju/volajum* ... × 4. p. jedn. č. *inačy cestu*, 7. p. *inačy cestu(m)* / *inaču*, *inaču(m)*..., *rybi polefku*, *rybi polefku(m)* / *rybju*, *rybju(m)*... (§ 79₁₋₃). V tvarech 2. p. množ. č. *oči*, *uši* / *očy(ch)*, *ušy(ch)*, rozšířených po celém území, nejde však o přehlásku, nýbrž o podoby vzniklé jiným způsobem (§ 79₄).

7. a) Staré *e* (i *e < ě*) se ve většině nářečí veskrze zachovalo, na části území je však za ně před nosovými souhláskami *i/y*; srov. např. *ešče*, *třeba* (/třa)..., *ňěmy/ňimy*, *jemu/jimu* (všude však *jeho*), *panenka/panynka*... (§ 68₂). Za staré *é* (i za někdejší sekundárně zdloužené *e*, viz níže, bod 9) je v části nářečí veskrze *e*, v části pak po měkkých a býv. měkkých souhláskách *i/y*; např. *delka*, *dobreho*... × *mleko/mliko*, *ňesť* (*ňes'c'/ňešč*) / *ňis'c'*... *jež/již* ‚ježek‘, *břeh/břih/břyh*... (§ 69₄). Za býv. dlouhé *ě* (*ě*) je téměř po celém území *i/y*, např. *mira*, *pisek*..., *hřich*, *třiska* / *hřych*, *třyska*... (§ 70₂).

O *je* a dílčím *ej*, *e* za býv. dlouhé *ě* i o *ej* za *é* v drobných okrajových enklávách viz níže, §§ 174₅, 175₆.

b) Staré *o* se ve většině nářečí rovněž veskrze zachovalo, na části území je za ně pře nosovými souhláskami *u*; srov. *kopec*, *noha*, *kupovat'* (-c'/-č)... // *honem/hunym*, *chromy/chrumy*... (§ 73₂). Za staré *ó* (i za někdejší zdloužené *o*, viz níže, bod 9) je téměř po celém území *u*, např. *kuň*, *hruza*, *rust'* (*rus'c'/rušč*)..., *schod/schud*, *drozd/druzd*, *un*... (§ 74_{1,2}).

O *uo* za býv. *ó* a o *ú* za *ó* i za *o* před nosovými souhláskami v drobných okrajových úsecích viz níže, §§ 174₅, 175₅.

8. Staré *a* (také z předhist. nosovky *ę*) po souhláskách od původu tvrdých a většinou i po měkkých a býv. měkkých zůstalo zachováno; dřívější *á* (též někdejší sekundárně zdloužené *a*, viz bod 9) se na většině území zkrátilo; v části nářečí je však za ně *o*, před nosovými souhláskami pak *u* (viz bod 7b). Srov. např. *had*, *obraz*, *blazen* / *hod*, *obroz*, *blozyn* ..., *mam*, *pan* / *mum*, *pun*... (§ 77₂). Po celém území je většinou zachována i stará téžeslabičná skupina *aj* (popř. v podobě *oj*), např. *fčerajsi/-y*, *předaj/předoj*...; ve východnějších nářečích je však v superlativní předponě *a* kolísavě v tvarech rozk. způsobu sloves 5. třídy *ej* za pův. *aj*, např. *nejdelši*, *dej* // *daj/doj*... (§ 75₂). V provedení nebo neprovedení přehlásky někdejšího **ä*, *ä* představují slez. nářečí podobné přechodové území jako nářečí výchmor., celkový rozsah přehlásky je však většinou menší a oblast přehlásky na slez. území v zásadě končí (§ 80). V podobách typu *ležet'/-c'/-č* – *ležel*..., rozšířených na celém území, nejde o přehlásku, nýbrž o analogické vyrovnání podle sloves jako *leťet'/lec'ec'*... (§ 80_{4b}); rovněž tvary 4. (2.) p. osobních zájmen *mje*, *te/c'e/če*, *se/s'e*, vyskytující se téměř ve všech nářečích, nevznikly přehláskou, nýbrž jsou jiného původu (§ 80_{2b}).

O *au* za býv. *á* v drobném okrajovém úseku viz níže, § 175₆.

9. Případy jako *hrach*, *blato*, *rana*..., 7. p. *nama/vama*, *nami/vami*, inf. *byť*, *dať*, *chceť* (-c'/-č)... aj. svědčí o staré krátkosti samohlásek v těchto typech shodně s nářečími výchmor. a střmor. (srov. § 156₉), neboť zde ani v příslušných úsecích nejsou provedeny změny, kterým v slez.

nářečích podlely bývalé dlouhé samohlásky (viz výše, bod 7, 8). O dřívějších tzv. náhradních délkách svědčí naproti tomu případy jako *schud*, *břih/břyh*, *hod...*, vyskytující se ve značné části slez. nářečích v nestejném rozsahu (§ 90₁).

10. Asimilací typu *sh-* > *zh-* a zachováním skupin *šč*, *žž* se slez. nářečí shodují s nářečími výchmor. a střmor. (srov. § 156₁₀)“ (Bělič, 1972, s. 285-287).

B. v skloňovacích koncovkách

1. Poměr mezi skloňováním tvrdých a měkkých typů podstatných jmen je zhruba stejný jako v nářečích střmor. a výchmor. Koncovka je navíc totožná s tvrdým skloněním na části území také v 1., 4. pádě jednotného čísla podstatných jmen typu *srco* (*polo*, *poledňo...*), ve většině nářečí jen v omezeném rozsahu, stejně jako v nářečích výchmor. Ve shodě se střmor. a na rozdíl od výchmor. nářečí je provedeno vyrovnání koncovky 6. pádu jednotného čísla měkkého skloňování mužského a středního rodu typu *na biču*, *na srdcu* podle 3. p.

2. K měkkému sklonění podobně jako v nářečích střmor. a výchmor. patří podstatná jména typu *host'*, *hos'c'*, *hošč*, *kořeň*, *koliňa*, *pekarňa*, *Maruša*, také názvy měsíců – *ledeň*, *březeň*. Zachovávají však tvrdé sklonění podst. jména se slovním základem na *-l*, je tomu stejně jako u výchmor. nářečí. V převážné části nářečí zachovává tvrdé sklonění i u podstatných jmen na *-s* a *-z*, na rozdíl od většiny střmor. i výchmor. nářečí.

3. Tvary 6. a 7. p. jednotného č. muž. rodu i stř. rodu tvrdého sklonění přídavných jmen jsou ve většině nářečí vyrovnány, např.: *o starym* – *ze starym*. Podobně je tomu u tvarů 6. a 7. p. rodových zájmen, např.: *o tym našym/našim* – *s tym našym/našim*.

4. Tvar 1. p. množ. č. životného muž. rodu tvrdých přídavných jmen a rodových zájmen se liší od tvaru neživotných muž., žen. a stř. rodu podobně jako v nářečích střmor. a výchmor. Např.: *ti* (*c'i/či*) *našy* (*-i*) *styřy* (*-i*) × *ty naše stare*.

5. V 7. p. množ. č. všech deklinačních typů je v části nářečí jednotná koncovka *-ma* ve shodě s nářečními skupinami západními, na většině území

ale převládá koncovka *-mi* stejně jako v polsko-českém smíšeném pruhu (Bělič, 1972).

C. v slovesných tvarech

1. Sloveso „být“ má v 1. os. jedn. č. na většině území zpravidla tvar *sem* nebo *sym* jak ve významu existenciálním, tak ve funkci spony, zde ovšem kolísavě.
2. V 1. os. jedn. i množ. č. min. času se pomocné sloveso většinou zachovává, i když je osoba vyjádřena zájmenem. Někdy se pomocné sloveso vypouští, je tomu tak především ve východnějších nářečích.
3. Příčestí trpné se *i* ve výrazech výsledného stavu vyskytuje jen v tvarech složených sklonění jako v nářečích střmor. i výchmor.
4. Zbytky přechodníku přítomného se ve většině nářečí vyskytují pouze v několika adverbializovaných výrazech (Bělič, 1972).

Mezi další znaky společné pro všechny slezské nářečí je pravidelný přízvuk na trojslabičných a víceslabičných slovech na předposlední slabice. Řidčeji nebo hojněji se po celém území může vyskytovat také přízvuk na slabice první. V těchto jevech se slezská nářečí shodují v mnohém s nářečími polského jazyka.

Všem nebo téměř všem slezským nářečím patří zejména změna $v > f$ po předcházející znělé souhlásce, např.: *tfrdy*, *sfuj*..., vyskytující se ovšem v různých částech území v nestejném a kolísavém rozsahu;

dále znělá výslovnost párových souhlásek před samohláskami a jedinečnými souhláskami na mezislovním předělu, např.: *g mostu*, *muž ňechcu*...;

o- bez protetického *v-* na začátku slova a na švu složenin, např.: *oheň*, *zaopatřít*...;

koncovka *-u* ve 2. p. jednotného č. sklonění tvrdého neživotného podst. jmen muž. rodu a z části také u jmen měkkého sklonění – *čaju*, *kuřu*, *plaču*;

ve 2. p. množ. č. podst. jmen muž. rodu je koncovka *-uv*, *-uf*, např.: *chlapuv*, *pekařuv*;

silná tendence k sjednocení koncovek nejen v 7. p. množ. č., ale i ve 3. a 6. p. podst. jmen všech rodů, projevující se v různých částech území nestejným způsobem;

ve 3. p. zájmena „ja“ tvar *mi*, který se používá často i v přízvučném postavení, např.: *mi se zda*. U zájmen *ty* a zájmena zvrátneho naopak delší tvary, např.: *pravi sobje*;

zakončení infinitivu na *-t'*, *-c'*, *-č*, např.: *ňest'*, *ňes'c'*, *ňis'c'*, *ňešč*;

ve 3. os. množ. č. slovesa „chtít“ tvar *chcu* (*chcum...*);

ve složeném tvaru 1. os. jedn. č. podmiňovacího způsobu vynechání osobního morfému *-ch*, např.: *ja by dał* (Bělič, 1972).

2.1.1. Jižní (moravská) podskupina

Jižní podskupina, označovaná též jako frenštátská, je tvořena městy Kopřivnice, Příbor, Štramberk, Frenštát pod Radhoštěm a jejich okolím. Nářečí této podskupiny se v řadě znaků shodují s východomoravskými nářečími, respektive s jejich severními úseky.

Společné znaky, které v *Dialektologii moravské* (1886) uvádí František Bartoš:

1. hláskosloví:

- měkčení hlásek *de*, *te* v *dě*, *tě*, např. *tětka*;
- hlásky *s*, *z* se oproti jiným oblastem slezských nářečí neměkčí;
- zachování vokálu *e* zejména po hlásce *l*, př.: *mleko*, *zele*;
- změna hlásek *st* v *st'*, př.: *opust'eny*;
- souhlásková proměna *g* v *h*, př.: *hde*, *hdo*;

2. tvarosloví:

- užívání druhého pádu (genitivu) množného čísla (plurálu) ve spojení s číslovkami, př.: *ma dvuch synuv*;
- přípona sedmého pádu (instrumentálu) plurálu je velice často *y*, př.: *s mojimy bratry*;
- koncovka šestého pádu (lokálu) plurálu je *och*, př.: *o našich synkoch*, ale také *ach*, př.: *mluvił o očach a ušach*;
- Zvláštní tvary číslovek pět a deset, př.: třetí pád (dativ) *pěťom*, instrumentál *s deseťoma*, *s pěťomi*;
- a další.

Ukázka nářečí:

Příbor, okr. Nový Jičín

První zmrzlina

Mluvili A: Matylda Klaudová, nar. 1906 a B: Otakar Klauda, nar. 1899

„B: *To se d'elalo tři, štyry noci přet pouři, bo zme byli sami dva, že. Manželka byla v opchod'e a ja sem nahoře d'elať. Zmrzlina se vařila a tak. To se vaři mleko s cukrem, na litr mleka třicet deka cukru, štyry žloutky – to neska to ned'elaji, to d'elaji s prašku, vite. Potom se to mrzlo, dalo do chlad'iciho stroje.*

A: *Ty žloutky se dały zvlášť, to se rosšlehala ty žloutky s pudinkem trochu a teť se to spařilo tím horkým mlekem.*

B: *Ja sem začal se zmrzlinou f sedmadvacatým roce, no a to sem začal poprvni prodavať na voziku, poňevad' sem nemjeť opchot, nič. Sem nemjeť š čeho. Maminka mjela štyry d'eři a mjela holičstfi jenom, a vdova, že, no tak. No toš sem začal prodavať na tym voziku tu zmrzlinu. To byla atrakce uplna. Tyh d'ecek“ (Lamprecht, 1976, s. 313-314).*

2.1.2. Východní (ostravská) podskupina

Tato podskupina slezských nářečí zaujímá převážnou část nářeční oblasti a táhne se východněji se souvislým, směrem k jihu poněkud rozšířeným, pásem od severozápadu k jihovýchodu. Přičemž v severnějším úseku sousedí se západní podskupinou a v jižnějším úseku sousedí s jižní podskupinou, na východě pak tedy hraničí s polsko-českým smíšeným pruhem. Toto okrajové postavení východní podskupiny s sebou nese přibývání znaků s polštinou.

Ovšem prudký průmyslový rozvoj Ostravska v posledním století a s tím spojený značný pohyb obyvatelstva má za následek, že nářečí v okolí Ostravy jsou značně pomíchány, rozrušeny a nivelizovány. Jejich základní slezský ráz, tím je myšlena neexistence významotvorné délky samohlásek a přízvuk na předposlední slabice, se však stále pevně drží.

V rámci této podskupiny se ještě vydělují dva subtypy. Je to *ostravický*, do kterého jsou zahrnuta nářečí *hornoostravická* a *dolnoostravická*, a *severohlučinský*, který zahrnuje Strachovice, Chuchelnou, Píšť, Hať a Darkovice.

Nářeční rysy, které charakterizují východní (ostravskou) podskupinu:

- přehláska 'a se nepřeměňuje na *ie* v dlouhých slabikách, př.: *smjac' se*;
- vyskytuje se původní koncovka *-a*, u 3. os. pl. sloves 4. tř., př.: *oňi robja*;
- výskyt palatalizovaných *s'*, *z'*, *c'*, *dz'*, př.: *dz'ec'i*;
- po tupých sykavkách se vyskytuje především úzké *i*, př.: *živy*;
- zachovává se slabikotvorné *r* s původním vokálem (hlavně na části území – Frýdlantsku), př. *kyrk/kryk*;
- tautosylabické *aj* se mění v *ej*, př.: *nejdelši*;
- neutra měkkého zakončení bývají ukončena na *-e*, př.: *oje*;
- shodný tvar zájmena *se* jak v dativu, tak v akuzativu, př.: *vem se kusek*;
- a další.

Ukázka nářečí:

Janovice, okr. Frýdek-Místek

Potrestaná šetrnost

Mluvila Jana Bednářková, nar. 1900

„Bylo to dřive za starych časuf, něbylo ešče moc tych peňes, že. To ešče človjeg muse'ť všelijak šetřic'. Ale nekery byl ešče šetyrnejši. Jedyn taky stary, uš foter, dycky teš svoju robu dobře otopčitoval, každý haliřek. Sum se šel do mjesta poprodac' fšecko, co mjeli, přes tydz'eň co nahospodařili. Maslo a syr a vajca. Nale, un se to šel sum poprodac', bo una by ho ocygaňila, by se cos'i kupila. Un to chc'íl fšecko vjedz'ec', co se kupuje. A una už mjela naňho zlos'c' (Lamprecht, 1976, s. 316-317).

2.1.3 Západní (opavská) podskupina

Tato podskupina zaujímá severozápadní část Slezska spolu s přesahem do Polska, k východu až za Hlučín a po Klimkovic. Tato skupina se dá ještě dále rozdělit na *západoopavský úsek*, představující Opavu a okolí, *středoopavský úsek*, představující Kravaře, hranice mezi těmito dvěma úseky leží zhruba mezi Malými a Velkými Hořticemi. A *východoopavský úsek*, který představuje Hlučín, ten je od středního Opavska oddělen obcemi Dobroslavice, Holešovice, Háj ve Slezsku a Chabičov. Navíc se do této podskupiny řadí město Studénka, a to i přes to, že je územně od opavských nářečí odděleno.

Ukázka nářečí:

Z Loděnice u Opavy

„Byl jeden chlob z robum a měli dvanast synuv. Chodžyli do školy. Matka vařyla hrah na poledňo pot polefku. Ras přyšli čy synove ze školy, každy se nabrał hršč teho hrachu a žedli ho. Matka přydže do jizby, hrah byl přeč, praji: >>Kaje ten hrah?<< Synove s plačem: >>My zmy se, matčyčko, každy hršč vzali.,,<< >>Bodajdž byšče fšecy okrkaščeli!<< A fčil prasg do okna jeden za druhym a byli krkaščama“ (Trávníček, 1924, s. 57).

2.1.3.1. Západoopavský úsek

Západoopavský úsek představuje tzv. „Opavsko“, které zahrnuje města Hradec nad Moravicí a Opavu (viz Kapitola 2.1.3.3. Opava), městys Litultovice a dalších několik desítek obcí, do nichž náleží pro nás důležité, protože z nich pochází část našich respondentů, Dolní Životice, Štáblovice, Stěbořice, Otice, Slavkov, Mikolajice, Mladecko.

2.1.3.2. Východoopavský úsek

Východoopavský úsek charakterizuje území zvané jako „Hlučínsko“. Je součástí Moravskoslezského kraje, nachází se mezi městy Opavou a Ostravou. Za přírodní hranici se považuje řeka Odra jihovýchodně, na jihu řeka Opava a na severu česko-polská hranice. Současný mikroregion Hlučínsko je tvořen sedmadvaceti obcemi, jedná se o Bělou, Bohuslavice, Bolatice, Darkovice, Dolní Benešov, Hať, samotný Hlučín, Hněvošice, Chlebičov, Chuchelnou, Kobernice, Kozmice, Kravaře, Ludgeřovice, Markartovice, Oldřišov, Píšť, Rohov, Služovice, Strahovice, Sudice, Šilheřovice, Štěpánkovice, Třebom, Velké Hoštice, Vřesinu, Závadu (Obce Hlučínska: Informační centrum Hlučín).

Ačkoliv je Hlučínsko poměrně malým územím (316 km²) a s nevelkým počtem obyvatel sedmdesát dva tisíc, představuje region se specifickou minulostí a je fenoménem v moderních českých dějinách. Onu specifčnost vytvořila historie Hlučínska.

2.1.3.3. Opava

Opava jakožto kulturní, průmyslové i zemědělské centrum Slezska, se rozkládá na ploše 90 km² a má téměř šedesát tisíc obyvatel. Osídlování probíhalo už ve starší době kamenné, první písemná zpráva o osadě, která byla pojmenována podle řeky Opavy, pochází z roku 1195. Název řeky Opavy náleží do předslovanské vrstvy evropských hydronym.

Opava ve středověku se tak stala centrem Opavského knížectví s vládnoucím rodem Přemyslovců. Později, v 17. století, se Opava dostala pod správu rodu Lichtenštejnů. V roce 1742 byla větší část Slezska postoupena Prusku, když rakouské mocnářství prohrálo válku o slezské dědictví. Opava se stala hlavním městem rakouské části. Po porážce Napoleona, tzn. v roce 1820, se zde konal Opavský kongres vítězných mocností, sešli se zástupci takzvané Svaté aliance – byli to – ruský car, pruský král, rakouský císař a zástupci Francie a Anglie k jednání o společném postupu proti revolučnímu hnutí v Itálii. Opava byla sídlem zemských úřadů až do vzniku země Moravskoslezské v roce 1928.

Opava nebyla příliš hospodářsky rozvinutým městem a její obyvatelé byli silně poněmčeni. Teprve až ve druhé polovině 19. století se začal v oblasti Slezska rozvíjet český národní život a Opava se stala jeho hlavním střediskem. Vznik Československé republiky v roce 1918 přinesl skutečný rozvoj české kultury a českého uvědomění. Hospodářství, které stagnovalo, zejména soukenictví a potravinářský průmysl, částečně oživilo napojení železnice v roce 1855.

Za druhé světové války a nacistické okupace v letech 1938-1945 byla Opava centrem jedné ze sudetských žup. V závěru války při těžkých bojích byla značná část města zcela zničena a přes tři tisícovky sovětských vojáků zaplatilo svým životem. I přes to, že se na konci druhé světové války město ocitlo v troskách, byly brzy obnoveny instituce a úřady, vznikaly nové průmyslové závody – strojírenského, potravinářského a papírenského průmyslu a průmyslu léčiv. Opět ožil jak kulturní život, tak ten společenský i sportovní.

Opava se stala sídlem okresu a v roce 1991 také statutárním městem, kterým je dodnes. K příměstským částem Opavy náleží: Komárov, Malé Hoštice, Milostovice, Podvihov, Suché Lazce, Vávrovice, Vlastovičky a Zlatníky. Zbylou územní část tvoří Opava-město, Opava-předměstí, Jaktař, Kateřinky a Kylešovice.

Opava je sídlem Slezské univerzity, mnoha středních škol, dvou gymnázií, kulturních i vědeckých institucí, mezi které patří např. Slezské zemské muzeum, které bylo založeno 1. 5. 1814 a je tak nejstarším muzeem na území České republiky, je zde expozice přírody a historie Slezska, expozice určená vývoji životního stylu a umění od gotiky po současnost. Sídlí zde rovněž Slezský ústav a expozitura Archeologického ústavu Akademie věd ČR.

Četné historické památky Opavy dokládají její bohatou historii. K nejstarším patří konkatedrála Nanebevzetí Panny Marie ze 14. století a kaple sv. Kříže, tzv. Švédská kaple, která byla vybudovaná jako zádušní mše. Významná památka je minoritský klášter s kostelem svatého Ducha, v jehož kryptě jsou uloženy pozůstatky opavských Přemyslovců. Seznam doplňuje například Mariánský sloup z roku 1675, Slezské divadlo z roku 1805, Městský dům kultury Petra Bezruče (1908) a městská Hláska (1618). Mezi významné ukázky novodobé architektury patří obchodní dům Breda, který bohužel v této době naprosto chátrá, dále městské koupaliště či moderní budova Víceúčelové haly. Rekonstrukcemi prošla obě hlavní náměstí – Horní i Dolní a „novou tvář“ dostaly i některé ulice.

V Opavě působí více než tři sta let vojenská posádka. Za rakousko-uherské monarchie bylo v Opavě několik velkých kasáren, v nichž byl umístěn pěší pluk. Během druhé světové války byla v Opavě posádka německé armády a také vojenská nemocnice. V letech 1966 až 1995 se zde nacházelo vojenské gymnázium Jana Žižky z Trocnova, v současné době tvoří opavskou posádku Armády ČR Územní vojenská správa a několik vojenských útvarů, největším z nich je Výcvikové středisko logistiky generála Píky.

K současným největším zaměstnavatelům patří světově známé firmy, mezi něž patří Model Obaly, TEVA, Ostroj, Opavia, TQM, Bivoj a také pivovar nesoucí název Zlatovar.

Každoročně město nabízí několik nadnárodních festivalů. Největší a zároveň nejstarší je festival Bezručova Opava, dále festival, který se orientuje na studenty, Další břehy a pořádá se zde i Mezinárodní soutěž varhaníků.

Fotbalový SFC Opava, hokejový HC Slezan Opava a basketbalový BK Opava reprezentují opavskou sportovní tradici.

Opavu reprezentují rovněž jména slavných osobností, které v tomto městě žily. Patří mezi ně básník Petr Bezruč, přírodovědkyně a cestovatelka Joy Adamsová, tvůrce barevné fotografie Karel Schinzel a národní buditel Vincenc Prasek. Jako rodiště a působiště Opava

sloužila také pro historika Bohuslava Balbína, biologa Johanna Gregora Mendela a politika Hanse Kudliča.

2.1.3.4. Hlučín

Město Hlučín se rozléhá na úpatí Hlučínské pahorkatiny nad širokou nivou řeky Opavy. Se svými téměř patnácti tisíci obyvateli se řadí do kategorie středně velkých měst. V současnosti Hlučín zahrnuje také městské části Darkovičky a Bobrovníky. Jeho poloha v blízkosti Ostravy a Opavy a především státních hranic s Polskem a Slovenskem je zárukou snadné komunikace nejen s okolními kraji, ale i se sousedními zeměmi.

Hlučín byl založen králem Přemyslem Otakarem II. kolem roku 1256 a v roce 1303 náleželo k hradu Landeku, jež držela opavská knížata. V roce 1521 přešlo město na vévody z Opolí, když bylo v roce 1694 zbaveno poddanství, stalo se ochranným městem. Hlučín bohužel také několikrát vyhořel. Zmínky o požárech jsou z let 1616, 1634 a 1761. Od roku 1742 bylo město i celé panství postoupeno na rozdíl od Opavy Prusku a později, od roku 1845, patřilo hlučínské panství rodu Rotschildů. Od roku 2003 je Hlučín obcí s rozšířenou působností, jehož správní obvod zahrnuje 15 obcí.

Ke slavným rodákům patří hudební skladatelé Pavel Josef Vejvanovský a Paul Blaschke, spisovatelé Bohumil Hynek Bílovský a Tomáš Xaver Laštůvka, malíři Jan Janda a Jan Bochenek, filozof Alois Hrusík, vědec Karel Ferdinand Václavík a mnoho dalších významných osobností zde strávilo alespoň část svého života.

K významným kulturním památkám Hlučina patří např. Vila čp. 762, což je obytný dům postavený ve stylu individualistické moderny architektem Šlapetou, dále Evangelický kostel, nazýván též „červený“, protože je vystavěn z červených cihel, poté barokní, trojkřídlý zámek z první třetiny 16. století, kde je v současné době sídlo kulturního centra Hlučín. Jednoduchá stavba s gotickým presbytářem završeným hvězdicovou klenbou, dominanta města, je farní kostel sv. Jana Křtitele a na závěr monumentální sakrální stavba z 19. století, ojedinělá v okrese Opava – Mauzoleum rodiny Wettekampovy atd.

Rekreační a turistické možnosti Hlučina jsou velmi bohaté. K dispozici je areál u rozlehlé plochy jezera. V létě může návštěvníkům nabídnout koupání v jezeře s průzračnou vodou. Neustále se v této oblasti rozvíjí cykloturistika, Hlučínsko je doslova protkáno sítí cyklostezek, které mají až mezinárodní význam. Dalším turistickým zážitkem, který město nabízí je Areál vojenského opevnění v již zmiňované městské části Darkovičky.

Toto svědectví druhé světové války se může pyšnit označením „evropské jedničky“ mezi stálými fortifikačními systémy. Vlastní areál slouží nejen jako místo prezentující demokratické tradice naší armády, ale i jako vojensko-technické muzeum. K vidění jsou zde tři pěchotní sruby, které za doby války patřily k moravsko-ostravskému úseku těžkých opevnění ze třicátých let. Všechny sruby jsou vybaveny dobovou výstrojí i výzbrojí. Pravidelně zde Slezské zemské muzeum ve spolupráci s Armádou ČR a městem Hlučínem organizuje ukázky boje a vojenské techniky (Harazinová, 2009).

3. Metody zpracování praktické části

Praktická část bakalářské práce je tvořena výzkumnou sondou, která byla realizována v podobě dotazníku. Dotazník je zahrnut v Přílohách této diplomové práce. Předmětem sondy bylo především zachycení současného stavu slezských nářečí. Cílem tedy bylo zjistit, zda respondenti užívají slezská nářečí, v jakých situacích a na jakých místech ho užívají.

Dále se dotazník zaměřoval na úroveň a znalost jak aktivního, tak pasivního užívání slezských nářečí. Snažili jsme se rovněž popsat, jaké varianty užívají mluvčí ve své běžné komunikaci a zda umí nahradit slovo spisovné nějakým adekvátním slezským ekvivalentem.

Dotazník byl zaměřen na celé věkové spektrum obyvatel Opavska, Hlučínska a jejich okolí, které bylo rozčleněno do dvou kategorií – mladší a starší. Hlavním cílem výzkumné sondy bylo srovnání mladší a starší generace co se týče míry porozumění a užívání slezských nářečí. Věkovou hranici pro mladší generaci jsme stanovili na 25 let s ohledem na to, že přibližně v tomto věku lidé nejčastěji ukončují své vzdělání, a také protože se domníváme, že starší lidé, zde tedy od 26 let a výš, byli častěji v kontaktu se slezskými nářečími.

Dotazníky byly rozdány příbuzným, přátelům, známým a jejich rodinným příslušníkům, dále žákům a učitelům na základní škole a na gymnáziu. Všichni respondenti dostali jasné pokyny jak postupovat při vyplňování dotazníku. Pro přehlednost jsme nejdříve zpracovali každou kategorii zvlášť, poté jsme se pokusili popsat vzniklé rozdíly mezi generacemi.

4. Výzkumná sonda

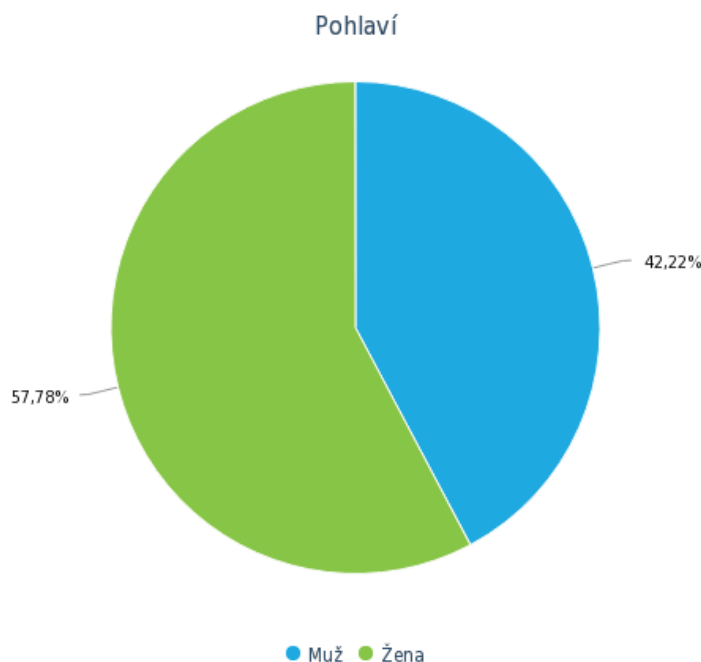
Výzkumná sonda, která byla realizována v podobě dotazníkového šetření, čítá 180 respondentů z okolí Opavska a Hlučínska. V první části podáváme informace o osobních údajích respondentů. Ve druhé části hodnotíme lexikální ekvivalenty především při překladu slezského výrazu do spisovného jazyka. A konečně ve třetí části se pak věnujeme jejich jazykovým a komunikačním kompetencím. Vznikalo mnoho jazykových variet.

4.1. Analýza výsledků výzkumné sondy

4.1.1. Osobní údaje respondentů

Oslovili jsme 180 respondentů. Dotazník vyplnilo 76 mužů, tj. 42,22 %, z nichž jsme zařadili do mladší kategorie 43 a 33 do starší kategorie. Žen vyplnilo dotazník celkově 104, tj. 57,78 %, 56 patří do mladší kategorie, 48 do starší kategorie. Vzhledem k potřebě srovnání mladší a starší generace jsme vytvořili dvě věkové kategorie a tedy – „mladší“ (od 9 do 25 let, to odpovídá 99 respondentům, tj. 55 %) a „starší“ (od 26 do 92 let, to odpovídá 81 respondentům, tj. 45 %).

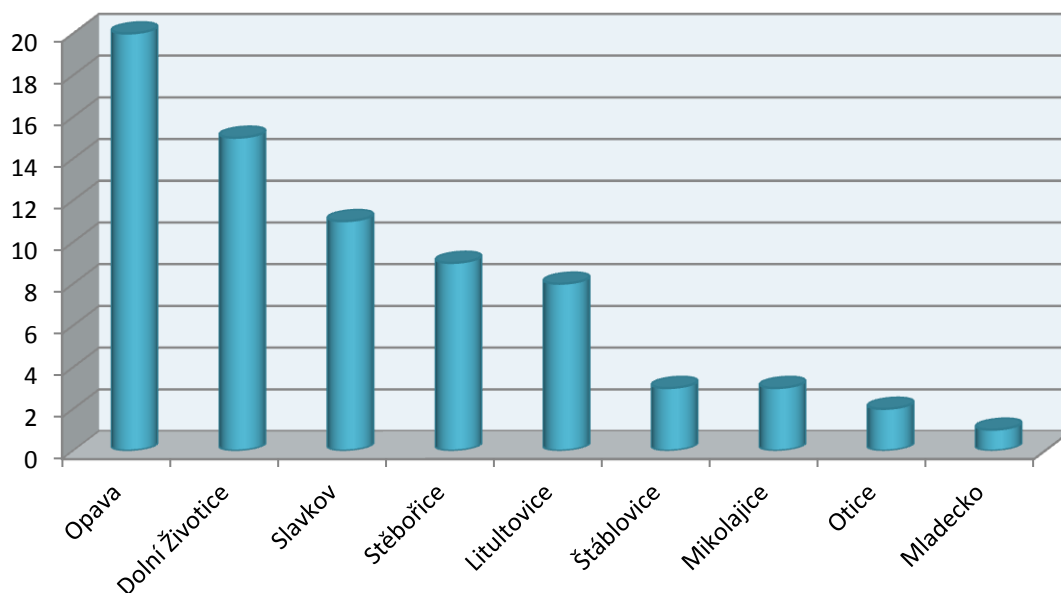
Graf č. 1: Pohlaví – všichni

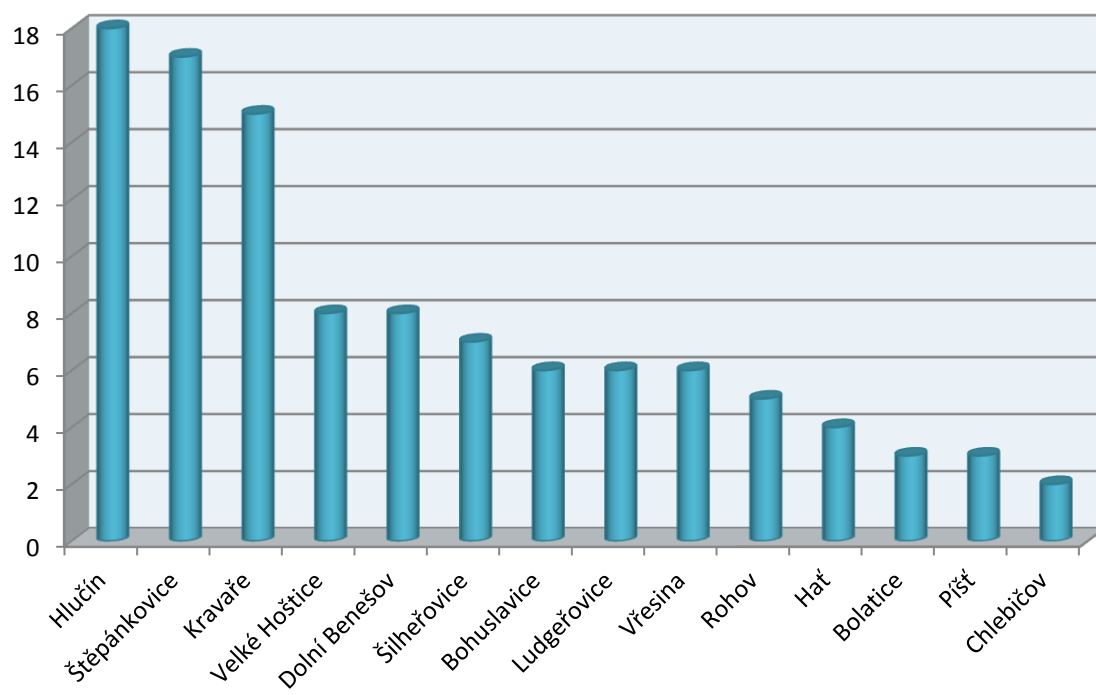
Nejčastěji uváděným místem bydliště na tzv. Opavsku byla Opava – 20 respondentů (11,11 %), Dolní Životice – 15 respondentů (8,33 %), Slavkov – 11 respondentů (6,1 %), Stěbořice – 9 respondentů (5,00 %), Litultovice – 8 respondentů (4,45 %), po 3 respondentech (1,67 %) měly obce Štáblovice a Mikolajice, Otice byly zastoupeny 2 respondenty (1,11 %) a Mladecko 1 respondentem (0,55 %). Celkově tedy Opavsko představuje 72 respondentů.

Hlučínsko bylo s počtem 18 respondentů (10,00 %) zastoupeno Hlučínem, Štěpánkovice představují 17 respondentů (9,44 %), Kravaře – 15 (8,33 %) respondentů, Velké Hoštice a Dolní Benešov – 8 respondentů (4,45 %), Šilheřovice – 7 (3,89 %) respondentů, Bohuslavice, Ludgeřovice a Vřesina v zastoupení 6 respondentů (3,33 %), Rohov – 5 respondentů (2,78 %), Hať – 4 (2,22 %) respondentů, Bolatice a Píšť byly zastoupeny 3 respondenty (1,67 %), 2 respondenti (1,11 %) pocházeli z Chlebičova. Hlučínsko tak představuje 108 respondentů.

Graf č. 2: Bydliště Opavsko

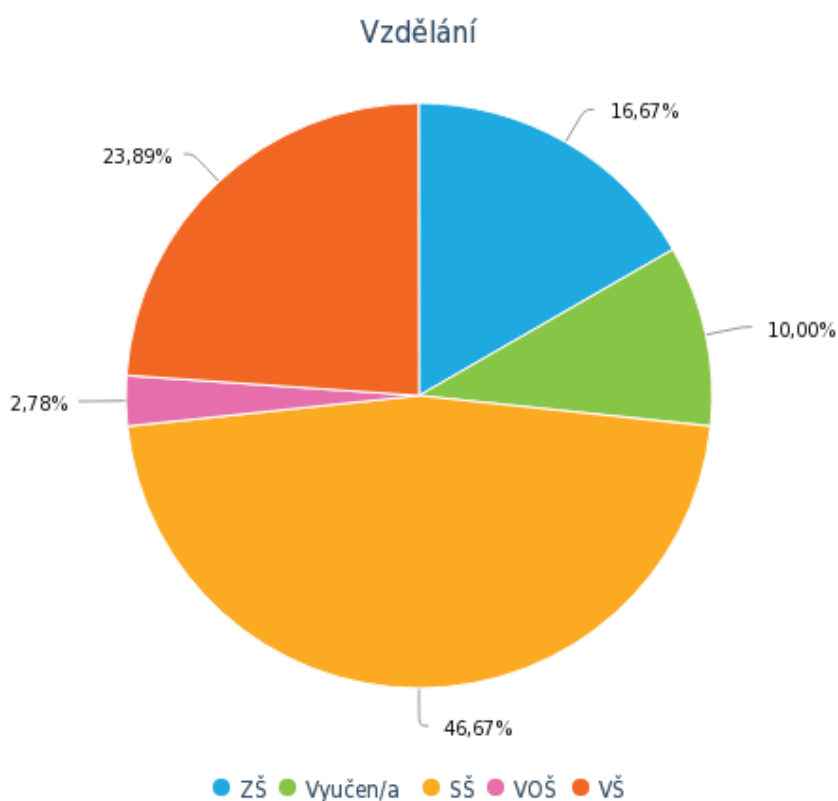

Graf č. 3: Bydliště Hlučínsko

Další otázka se týkala nejvyššího dosaženého vzdělání, vyplynulo z ní, že 30 respondentů, tj. 16,67 %, získalo vzdělání základní, ve starší skupině se nevyskytoval se základním jako nejvyšším dosaženým vzděláním nikdo, všech 30 respondentů tedy připadá na mladší skupinu (30,30 %). Vyučeno je 18 dotázaných, 6 (6,06 %) připadá na mladší kategorii a 12 (14,82 %) připadá do starší kategorie, největší zastoupení – 84 respondentů, tj. 46,67 %, připadá na ukončené středoškolské vzdělání, z nichž je 40 mladších (40,40 %) a 44 starších (54,32 %), 5 (2,78 %) respondentů uvedlo vyšší odborné vzdělání, všichni tito respondenti připadají starší skupině, 43 (23,89 %) respondentů absolvovalo vysokou školu, 23 (23,23 %) z nich jsou mladší a 20 (24,69 %) starší.

Graf č. 4: Vzdělání – všichni

4.1.2. Jazyková a komunikační kompetence

Druhá část dotazníku byla zaměřena na jazykovou a komunikační kompetenci respondentů. Všichni dotazovaní odpovídali na základě svého povědomí o slezských nářečích, setkali jsme se ale i s těmi, kteří neuměli určit, zda nářečí používají, muselo jim být uvedeno pár klasických příkladů slezských ekvivalentů, aby mohli dotazník vyplnit co nejsprávněji. Zjišťovali jsme prostředí, ve kterém může dojít k setkání se slezskými nářečemi, míru používání slezských nářečí v rodině, na veřejnosti, při komunikaci s vrstevníky.

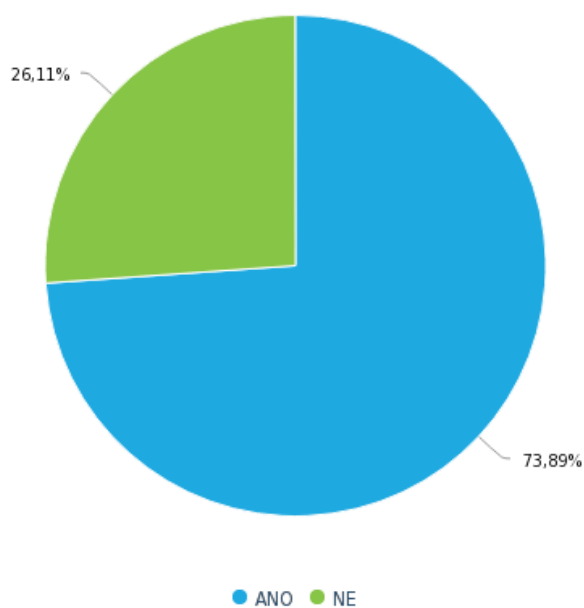
Respondentům jsme položili několik otázek, vždy mohli zatrhnout více než jednu odpověď. Všechny tyto odpovědi jsme doplnili grafem.

Používáte v běžné komunikaci některé ze slezských nářečí?

Odpověď *ANO* zvolilo 133 (73,89 %) respondentů, z toho 52 respondentů mladších a 81 starších. Odpověď *NE* označili jen mladší respondenti – 47 (26,11 %). Toto považujeme za zajímavý výsledek, který značí, že ve starší skupině běžně používají slezská nářečí všichni dotazovaní.

Graf č. 5: Užití slezských nářečí v běžné komunikaci – všichni

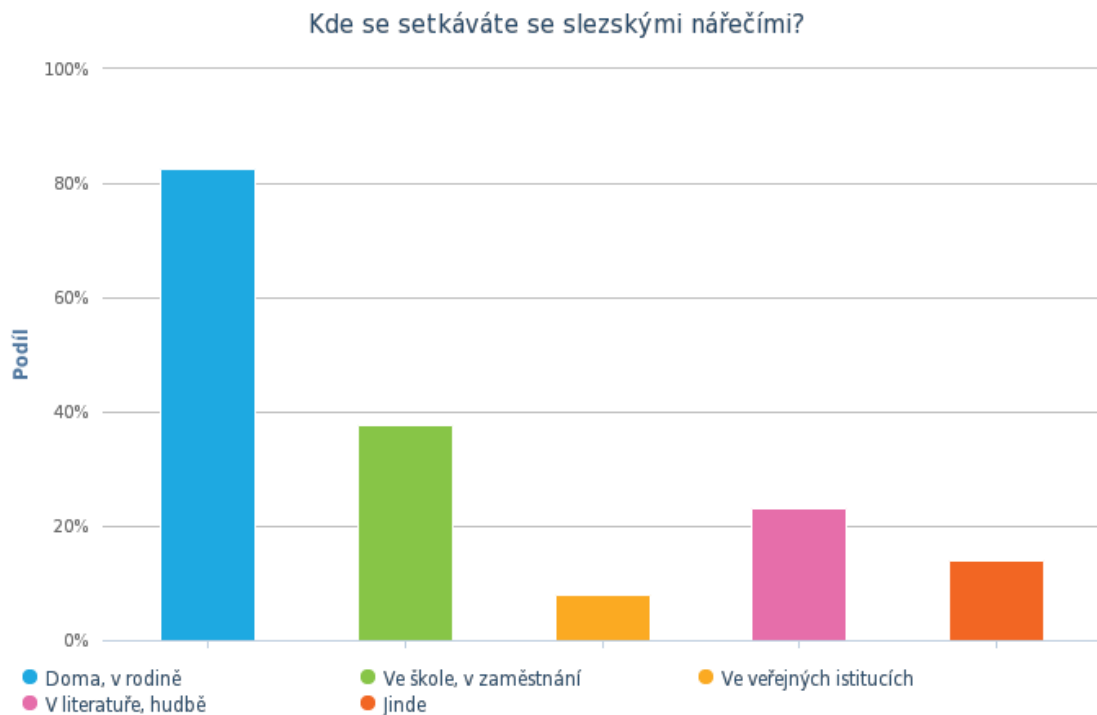
Používáte v běžné komunikaci některé ze slezských nářečí

Kde se setkáváte se slezskými nářečím?

Respondenti měli na výběr z 5 možností, z nichž jedna byla doplňovací. Připomínáme, že respondenti mohli opět zatrhávat více než jednu odpověď, stejně jako v předešlé otázce a v otázkách následujících. Variantu *Doma, v rodině* zvolilo 147 (82,58 %) respondentů, to odpovídá 67 z mladší a 80 ze starší skupiny. *Ve škole, v zaměstnání* se respondenti se slezskými nářečím setkávají v zastoupení 67 (37,64 %), z mladší to je 29 a ze starší 38 respondentů. Předpokládali jsme, že *ve veřejných institucích* nebude výskyt slezských nářečí příliš vysoký, 14 (7,87 %) zvolilo tuto variantu, odpovídá to 6 mladším a 8 starším respondentům. *V literatuře a hudbě* se se slezskými nářečím setkává 41 respondentů (23,03 %), 24 z mladší a 17 ze starší skupiny. Poslední, tedy doplňovací otázku *Jinde* zodpovědělo 25 (14,04 %) respondentů, 16 mladších a 9 starších. Nejčastěji užívané možnosti byly – *Facebook nebo další sociální sítě* (15 respondentů), *TV* (6 respondentů) a *rádio* (4 respondenti).

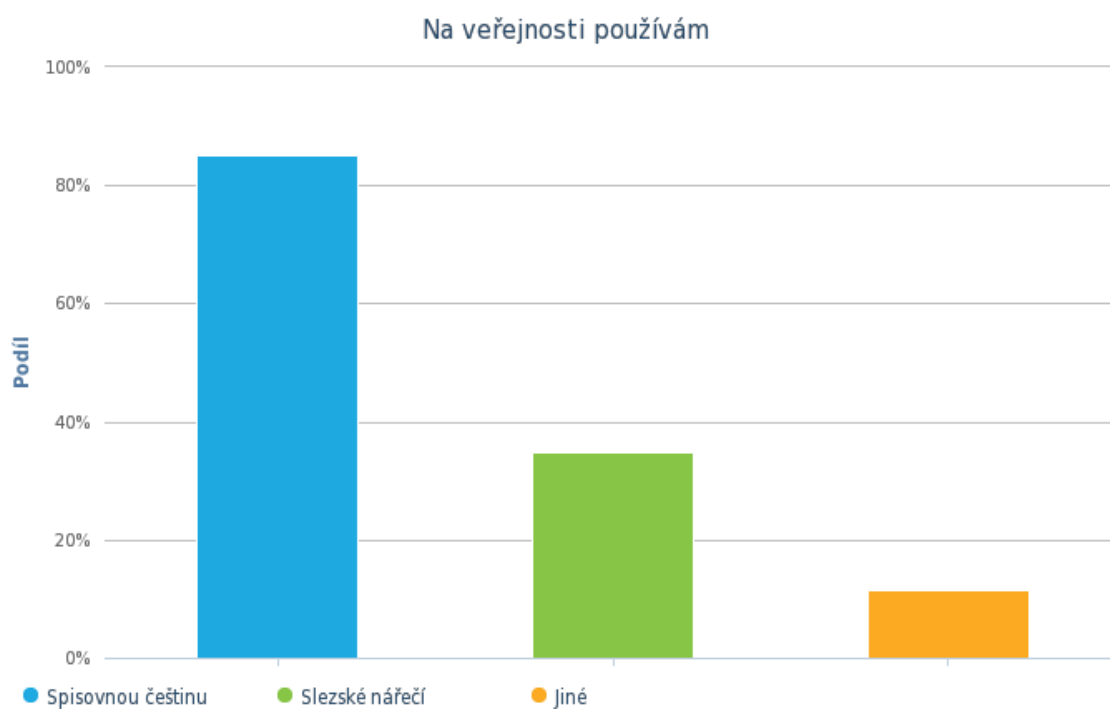
Graf č. 6: Místa výskytu slezských nářečí – všichni

Na veřejnosti používám.

Zde měli respondenti možnost výběru ze tří odpovědí, z nichž poslední byla doplňovací. 142 (85,05 %) respondentů z celkového počtu 180 hovoří na veřejnosti *spisovně*, mladší generace – 81 a starší generace – 61 respondentů. *Slezské nářečí* užívá na veřejnosti 58 (34,73 %) dotazovaných, 21 připadá mladší a 37 starší skupině. Variantu *Jiné* zvolilo 19 (11,38 %) respondentů, 13 z mladší a 6 ze starší kategorie. Uveden byl např.: *profesní žargon* (4 respondenti) a nečastěji byla uváděna *obecná čeština* (15 respondentů).

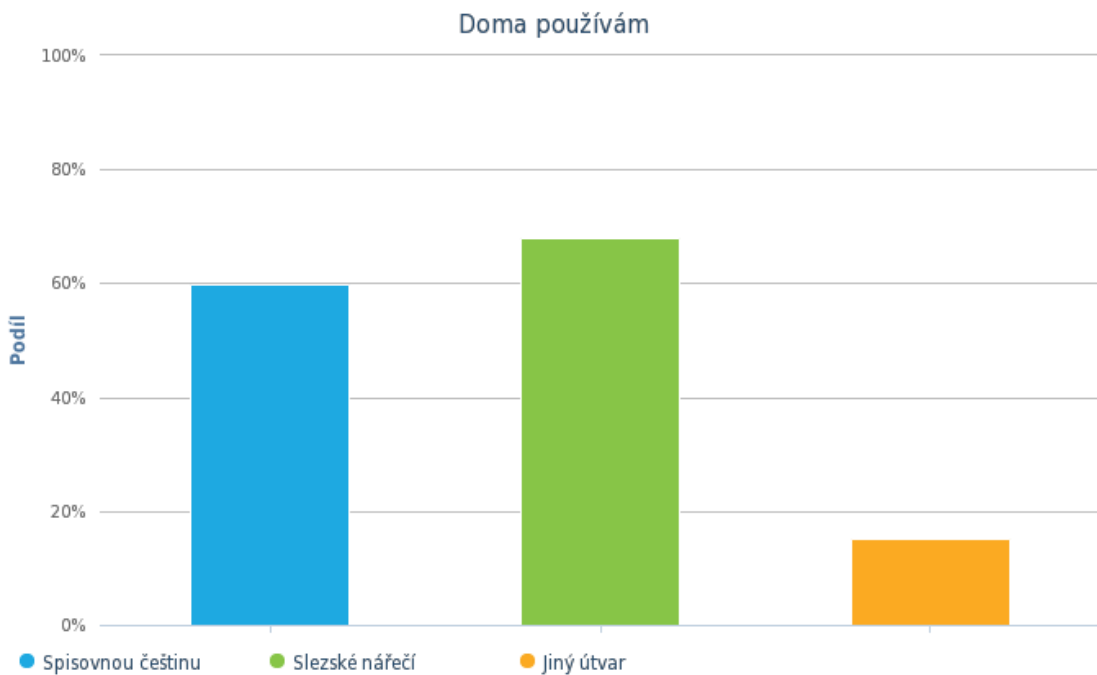
Graf č. 7: Užití slezských nářečí na veřejnosti – všichni

Doma používám.

Ze 180 respondentů uvedlo 95 (59,75 %), že při rozhovorech s rodinnými příslušníky užívají *spisovnou češtinu*, z nich patří 52 k mladší a 43 ke starší skupině. Z celkového počtu respondentů uvedlo 108 (67,92 %) dotázaných, že užívá některé ze *slezských nářečí* – 41 z mladší a 67 ze starší skupiny. Možnost *Jiný útvar* vybralo 24 respondentů. Z vyplněných odpovědí se opět nejčastěji vyskytovala *obecná čeština* (19 respondentů) a 5 respondentů tvrdí, že je to *jak kdy*, soudíme podle toho, že záleží, s kým z rodiny jsou při komunikaci v kontaktu, je-li to někdo starší, nebo někdo, kdo používá slezské nářečí běžně, respondenti se mluvě rodinného příslušníka přizpůsobí.

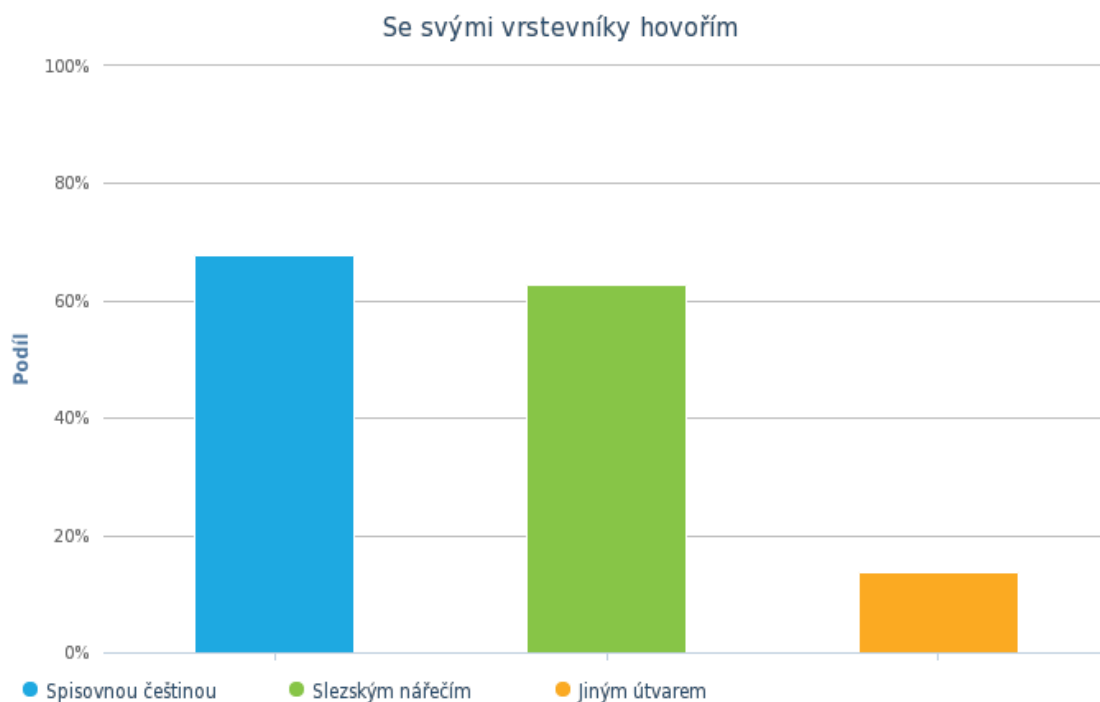
Graf č. 8: Doma respondenti používají – všichni

Se svými vrstevníky hovořím.

Spisovnou češtinou při komunikaci s vrstevníky hovoří 109 (67,70 %) respondentů, 84 z mladší, 25 ze starší kategorie. 101 (62,73 %) dotazovaných používá *slezské nářečí*, to odpovídá 28 mladším a 73 starším. *Jiný útvar* užívá 22 (13,66 %) respondentů, 14 mladších a 8 starších. Z toho se nejčastěji objevovaly tyto varianty: *obecná čeština* (14 respondentů), *profesní žargon* (5 respondentů) a dokonce *hráčský slang* (3 respondenti) – domníváme se, že jde o mluvu zájmové skupiny hrající jednu (nejčastěji počítačovou) hru.

Graf č. 9: Se svými vrstevníky respondenti hovoří – všichni

4.1.3. Lexikální ekvivalenty

Všem respondentům byly předloženy tři úkoly, jejichž cílem bylo zjistit úroveň znalostí a míru používání slezských nářečí v běžné komunikaci. V první úloze šlo o překládání osmnácti slezských výrazů do spisovné češtiny. Druhý úkol byl založen na opačném principu, tedy na překládání do příslušných slezských ekvivalentů. V posledním cvičení měli respondenti přepsat podtržené slovo tak, jak by jej vyslovili v normální, běžné komunikaci.

Byla vybrána slova, která korespondují s činností každodenního života. Slova byla vytvořena autorkou bakalářské práce na základě vyjádření pamětníků, opírali jsme se také o odbornou literaturu. Jsme si vědomi, že v různých oblastech i různých obcích se užívají buď více či méně odlišné varianty, proto jsme se snažili vybrat jedny z nejtypičtějších slezských variant.

Úkol č. 10: Přeložte do spisovné češtiny následující slova.

Pro přehlednost uvádíme v následujících tabulkách přehled správných odpovědí a dále se věnujeme vyhodnocování každé generace zvlášť, následuje souhrnná tabulka.

Přehled správných odpovědí:

Tabulka č. 1: Přehled správných odpovědí – překlad slezského výrazu do spisovného jazyka

Slezský výraz	Spisovný ekvivalent
a) kura	slepice
b) šnuptychl	kapesník
c) majičky	pampelišky
d) hura	půda
e) tačky	kolečka (na písek)
f) ščipka	škvor
g) štacheta	tyčka v plotě
h) pivnica	sklep
i) šmigrust	pomlázka
j) firhaňky	záclony
k) biglovat	žehlit
l) fusakle	ponožky
m) fač	obvaz
n) šponovat	napínat
o) morka	krůta
p) večerek	netopýr
q) fortuch	zástěra
r) bližňata	dvojčata

Mladší kategorie:

Tabulka č. 2: Mladší kategorie – znalost adekvátního spisovného ekvivalentu

Slezský výraz	Zná spisovný ekvivalent	Nezná spisovný ekvivalent
a) kura	86	13
b) šnuptychl	73	26
c) majičky	68	31
d) hura	72	27
e) tačky	57	42
f) ščipka	45	54
g) štacheta	69	30
h) pivnica	48	51
i) šmigrust	88	11
j) firhaňky	35	64
k) biglovat	23	76
l) fusakle	91	8
m) fač	17	82
n) šponovat	32	67
o) morka	21	78
p) večerek	15	84
q) fortuch	13	86
r) bližňata	25	74

Nikdo z celkového počtu mladších respondentů, tj. 99, neuvedl 100 % správných odpovědí. Nulovou znalost slezských nářečí jsme nezaznamenali u žádného respondenta. Nejvyšší počet správných slezských ekvivalentů byl 15, z osmnácti možných a dosáhli jej pouze dva respondenti z této mladší kategorie. Nejnižší počet správných slezských ekvivalentů byl 2 a tento počet se vyskytl jen u 1 respondenta z mladší skupiny.

100-80 % respondentů z mladší skupiny uvedlo správný spisovný výraz k následujícím slovům: *kura*, *šmigrust*, *fusakle*.

79-60 % mladších respondentů uvedlo správný spisovný ekvivalent k těmto slovům: *šnuptychl*, *majičky*, *hura*, *štacheta*.

59-40 % mladších respondentů zná spisovný ekvivalent ke slovům: *tačky*, *ščipka*, *pivnica*.

39-20 % respondentů z mladší kategorie uvedlo správný spisovný výraz u těchto slov: *firhaňky*, *biglovat*, *šponovat*, *morka* a *bližňata*.

19-0 % mladších uvedlo odpovídající spisovný ekvivalent u slov: *fač*, *večerek* a *fortuch*.

Zde podíl uvádět nebudeme, jelikož se blíží hodnotám v tabulce (viz Tabulka č. 1).

Nejvíce je mladším respondentům známo slovo *kura* a neméně výraz *fortuch*.

Starší kategorie:

Tabulka č. 3: Starší kategorie – znalost adekvátního spisovného ekvivalentu

Slezský výraz	Zná spisovný ekvivalent	Nezná spisovný ekvivalent
a) kura	78	3
b) šnuptychl	75	6
c) majičky	68	13
d) hura	65	16
e) tačky	57	24
f) ščipka	43	38
g) štacheta	53	28
h) pivnica	64	17
i) šmigrust	74	7
j) firhaňky	41	40
k) biglovat	34	47
l) fusakle	79	2
m) fač	59	22
n) šponovat	75	6
o) morka	63	18
p) večerek	59	22
q) fortuch	76	5
r) bližňata	78	3

Z celkového počtu starších respondentů, tj. 81, uvedlo 8 respondentů 100 % správných odpovědí. Nulovou znalost slezských nářečí jsme nezaznamenali u žádného respondenta. Nejvyšší počet správných slezských ekvivalentů byl 18, z osmnácti možných a dosáhli jej 4 respondenti z této starší kategorie. Nejnižší počet správných slezských ekvivalentů byl 9 a tento počet se vyskytl jen u 1 respondenta ze starší skupiny.

100-80 % respondentů ze starší skupiny uvedlo správný spisovný výraz k následujícím slovům: *kura* (96,29 %), *šnuptychl* (92,59 %), *majičky* (83,95 %), *hura* (80,25 %), *šmigrust* (91,36 %), *fusakle* (97,53 %), *šponovat* (92,59 %), *fortuch* (93,83 %), *bližňata* (96,29 %).

79-60 % starších respondentů uvedlo správný spisovný ekvivalent k těmto slovům: *tačky* (70,37 %), *štacheta* (65,43 %), *pivnica* (79,01 %), *fač* (72,84 %), *morka* (77,77 %), *večerek* (72,84 %).

59-40 % starších respondentů zná spisovný ekvivalent ke slovům: *ščipka* (53,09 %), *firhaňky* (50,62 %), *biglovat* (41,98 %).

Nejvíce je starším respondentům známo slovo *kura* a nejméně výraz *biglovat*.

Celkem:

Tabulka č. 4: Všichni respondenti – znalost adekvátního spisovného ekvivalentu

Slezský výraz	Zná spisovný ekvivalent	Nezná spisovný ekvivalent
a) kura	164	16
b) šnuptychl	148	32
c) majičky	136	44
d) hura	137	43
e) tačky	114	66
f) ščipka	88	92
g) štacheta	122	58
h) pivnica	112	68
i) šmigrust	162	18
j) firhaňky	76	104
k) biglovat	57	123
l) fusakle	170	10
m) fač	76	104
n) šponovat	107	73
o) morka	84	96
p) večerek	74	106
q) fortuch	89	91
r) bližňata	103	77

Následující část dotazníku je založena na opačném postupu než předešlé cvičení – nyní je respondentům předloženo několik vět s nářečním výrazem, který je vyjádřen opisem a úkolem všech respondentů je slovo doplnit. Výrazy pro tuto část jsme čerpali především z prvních tří dílů *Českého jazykového atlasu* a také od „informátorů“ z řad prarodičů.

Úkol č. 11: Pro zjištění vaší aktivní znalosti slezských nářečí, prosím, odpovězte na otázky jednoslovně dle uvedených příkladů (ukázka viz Přílohy).

a) Co dělá člověk, který neříká pravdu?

Předpokládali jsme některou z těchto odpovědí: *cigaňi, cygaňi*.

Tabulka č. 5: Aktivní znalost slezských nářečí – lhát

Spisovný výraz	<i>lhát</i>
Podle ČJA	<i>cigánit, cygánit</i>
Nejčastější výrazy	<i>lže</i>
	<i>cygaňi</i>
	<i>cygoňi</i>
	<i>fula</i>

Z výsledků vyplývá, že se tento slezský ekvivalent od spisovného *lhát* pomalu vytrácí, protože nejčastěji užívaným výrazem bylo právě *lhat*, který je totožný s výrazem spisovným.

b) Když nejedeme rychle, tak jedeme?

Předpokládali jsme odpověď: *pomały*.

Tabulka č. 6: Aktivní znalost slezských nářečí – pomalu

Spisovný výraz	<i>pomalu</i>
Podle ČJA	<i>pomały</i>
Nejčastější výrazy	<i>pomału</i>
	<i>pomały</i>
	<i>pomale</i>

Většina respondentů odpověděla shodně se spisovným výrazem, tedy *pomału*. Slezský výraz *pomały* se ze všech 180 respondentů vyskytoval jen ve 23 případech. Ve třech případech jsme zaznamenali výraz *pomale*, jehož existenci nemůžeme dle námi dostupné literatury potvrdit. Možná se jedná jen o pravopisnou chybu.

c) Čím se jí polévka?

Předpokládali jsme odpověď: *leškum*

Tabulka č. 7: Aktivní znalost slezských nářečí – lžice

Spisovný výraz	<i>lžice</i>
Podle ČJA	<i>Lyžka, ležka</i>
Nejčastější odpovědi	<i>lžici</i>
	<i>leškum</i>
	<i>łyšku</i>
	<i>ležičkum</i>

Nejhojněji používaným výrazem v tomto případě bylo *lžice*, což je shodný výraz s výrazem spisovným. Dalo by se říci, že vytlačuje slezské ekvivalenty. Opavské pojmenování *leška* na druhém místě. Výraz *łyška* je typický především pro Ostravsko, ale vyskytoval se také.

d) Čím zahustíme polévku nebo omáčku?

Předpokládali jsme odpověď: *zasmašku*.

Tabulka č. 8: Aktivní znalost slezských nářečí – jíška

Spisovný výraz	<i>jíška</i>
Podle ČJA	<i>zásmažka</i>
Nejčastější odpovědi	<i>zasmašku</i>
	<i>jíškou</i>
	<i>zasmaškou</i>
	<i>mukou</i>
	<i>moukou</i>

Nejspíše kvůli příliš ze široka položené otázce se vyskytovaly i odpovědi, které pojmenovávaly jiné druhy látek, které se k zahušťování pokrmů mohou používat. V několika případech jsme tedy zaznamenali odpověď *moukou* i s výskytem starého dlouhého *ú* v náležitě zkrácené podobě – *mukou*. Nejvíce zastoupená byla varianta *zasmašku*, což odpovídá také našemu předpokladu, který jsme stanovili dle ČJA. Na Opavsku by měl být hojný též ekvivalent *zápařka*, který jsme ale ani jednou nezaznamenali.

e) Co se dává na buchtu, než se dá do trouby?

Předpokládali jsme odpověď: *posypka*.

Tabulka č. 9: Aktivní znalost slezských nářečí – drobenka

Spisovný výraz	<i>drobenka</i>
Podle ČJA	<i>posypka</i>
Nejčastější odpovědi	<i>posypka</i>
	<i>drobenka</i>

Naše výsledky potvrzují výskyt nářeční varianty, která je náležitá pro tuto oblast. Výraz *drobenka*, shodný se spisovným, jsme nezaznamenali u žádného respondenta starší generace, vyskytoval se poměrně hojně v mladší skupině.

f) Dítě spadlo na hlavu a teď na ní má?

Předpokládali jsme odpověď: *hrču*.

Tabulka č. 10: Aktivní znalost slezských nářečí – boule

Spisovný výraz	<i>boule</i>
Podle ČJA	<i>hrča</i>
Nejčastější odpovědi	<i>hrču</i>
	<i>hrušku</i>
	<i>bouli</i>

Dle ČJA (1. díl) se na území Slezska vyskytuje ekvivalent pro spisovný výraz *boule* v několika variantách, nejčastěji *hrča*, kterou uváděli na prvním místě i naši respondenti ze starší generace. Uplatňuje se zde také metaforická podoba – *hruška*, kterou uvedlo ale jen několik respondentů jak z mladší, tak ze starší generace. V ČJA si můžeme všimnout i existující varianty *pukel*, kterou ale nikdo z respondentů nepoužil. V mladší generaci se nejčastěji vyskytovala varianta *boule* shodná se spisovnou češtinou.

g) Kam si leháme, když jsme večer unavení?

Předpokládali jsme odpověď: *do luška*.

Tabulka č. 11: Aktivní znalost slezských nářečí – postel

Spisovný výraz	<i>postel, lůžko, popř. lože</i>
Podle ČJA	<i>lože, lůžko</i>
Nejčastější odpovědi	<i>do luška</i>
	<i>do postele</i>

Tento výraz je v naší zkoumané oblasti jednoznačně živý, vyplývá to jasně z výsledků u této otázky, kde většina respondentů zvolila očekávanou odpověď *do luška*. Výraz *do postele* se vyskytoval jen u malé části starších respondentů stejně jako u mladší generace.

h) Jak se nazývá kořenová zelenina, která se dává do polévky na ozdobu?

Předpokládali jsme odpověď: *petruška*.

Tabulka č. 12: Aktivní znalost slezských nářečí – petržel

Spisovný výraz	<i>petržel</i>
Podle ČJA	<i>petruška</i>
Nejčastější odpovědi	<i>petruška</i>
	<i>petržel</i>
	<i>nať</i>
	<i>celer</i>

Stejně jako u cvičení *d*) (viz výše) jsme nezvolili úplně nejsprávněji formu položené otázky, protože se vyskytovaly výrazy zcela mimo naše předpoklady. Můžeme jmenovat např.: *nať* nebo *celer*. Potvrdilo se nám, že výraz *petruška* se užívá stále a nezáleží na generaci.

i) Když je zataženo, tak nesvítí...?

Předpokládali jsme některou z těchto odpovědí: *slunce*, *slunko*.

Tabulka č. 13: Aktivní znalost slezských nářečí – slunce

Spisovný výraz	<i>slunce</i>
Podle ČJA	<i>slunce, slunko</i>
Nejčastější odpovědi	<i>slunko</i>
	<i>slunce</i>
	<i>sluňičko</i>
	<i>oskar</i>

Potvrdilo se nám, že ani zde není slezský výraz na ústupu, naopak, výraz *slunko*, popř. *sluňičko* uvedlo nejvíce respondentů bez ohledu na příslušnou věkovou kategorii. Výraz *slunce* zaujímá velkou část výskytu nejen ve Slezsku (především oblast Frýdecka), ale také v Čechách. Výraz *oskar* se nedá považovat za slezský nářeční ekvivalent.

j) V lahvi mám jen málo pití, asi tak na jeden...?

Předpokládali jsme odpověď: *šluk*, *hlt*.

Tabulka č. 14: Aktivní znalost slezských nářečí – doušek, hlt, lok

Spisovný výraz	<i>doušek, hlt, lok</i>
Podle ČJA	<i>hlt</i>
Nejčastější odpovědi	<i>tyk</i>
	<i>šluk</i>
	<i>hlt</i>
	<i>lok</i>

I zde se nám potvrdilo aktivní užívání slezských ekvivalentů. Zajímavé ovšem je, že nejvíce se vyskytující odpověď *tyk* není pro naši zkoumanou oblast běžná (ve Slezské oblasti se normálně vyskytuje, kromě právě západní části). Naopak *šluk* se vyskytuje

jen na jihozápadě od Opavy. *Hlt* a *lok* jakožto třetí nejčastější odpovědi odpovídají spisovným výrazům.

k) Jak se nazývá věc, kterou si obouváme na nohy?

Předpokládali jsme jednu z těchto odpovědí: *but*, *butek* (*butky*).

Tabulka č. 15: Aktivní znalost slezských nářečí – bota

Spisovný výraz	<i>bota</i>
Podle ČJA	<i>but</i> , <i>butek</i>
Nejčastější odpovědi	<i>butky</i>
	<i>bota</i>
	<i>fusakle</i>
	<i>ponožky</i>

Náš předpoklad byl v tomto případě správný, kromě tří respondentů ze starší a patnácti z mladší kategorie, respondenti odpověděli nejčastějším slezským výrazem *butky*. Vyskytly se zde i odpovědi *ponožky* / *fusakle*, které ale do výsledku nemůžeme zahrnout. Shodný výraz se spisovným *bota* použili zbývající respondenti.

l) Jak se nazývá husté sněžení, které je doprovázeno větrem?

Předpokládali jsme odpověď: *fujavica*.

Tabulka č. 16: Aktivní znalost slezských nářečí – sněhová vánice, chumelenice, fujavice, metelice

Spisovný výraz	<i>sněhová vánice, chumelenice, fujavice, metelice</i>
Podle ČJA	<i>fujavice, fuja, fujanice</i>
Nejčastější odpovědi	<i>vaňice</i>
	<i>chumeleňice</i>
	<i>chumeleňica</i>
	<i>fujavica</i>
	<i>vichřice</i>

Zde byly odpovědi poměrně bohaté. Nejčastěji se vyskytovala odpověď *vaňice* (tedy bez adjektiva *sněhová*), *Chumeleňice* a *chumeleňica* (s typickým rysem slezských nářečí – neprovedení přehlásky *a v e*) – v podstatě shodný výraz s výrazem spisovným. Výrazy *fujavica* a *vichřice* se vyskytovaly v téměř stejném zastoupení. Můžeme tedy usuzovat, že výraz *fujavica* již není v této oblasti živý a nahrazují ho spisovné výrazy.

m) Jak se nazývá dřevina, která se rozvětňuje skoro od kořene?

Předpokládali jsme odpověď: *křak*.

Tabulka č. 17: Aktivní znalost slezských nářečí – keř

Spisovný výraz	<i>keř</i>
Podle ČJA	<i>křak</i>
Nejčastější odpovědi	<i>keř</i>
	<i>křak</i>
	<i>křyb</i>

Očekávané nářeční pojmenování je ze zkoumané oblasti vytlačováno spisovným jazykem – *keř*. Jen u několika respondentů jak z mladší, tak se starší generace jsme zaznamenali východoslezskou variantu *křak* a v nejmenším počtu výraz *křyb*, typický pro západní podskupinu.

n) Děvčata v uších nosí?

Předpokládali jsme odpověď: *oringle*

Tabulka č. 18: Aktivní znalost slezských nářečí – náušnice

Spisovný výraz	<i>náušnice</i>
Podle ČJA	<i>oringle</i>
Nejčastější odpovědi	<i>oringle</i>
	<i>naušnice</i>

Náš předpoklad sedí s výsledky. Nejčastěji užívaným výrazem je slovo *oringle*. Slovo *naušnice* se ve větší míře vyskytovalo především u mladší generace.

o) Jak se nazývá nádobka, ze které pijeme nejčastěji čaj?

Předpokládali jsme odpověď: *hrneček*.

Tabulka č. 19: Aktivní znalost slezských nářečí – hrníček, hrneček

Spisovný výraz	<i>hrníček, hrneček</i>
Podle ČJA	<i>hrneček</i>
Nejčastější odpovědi	<i>hrnek</i>
	<i>hrňiček</i>
	<i>šalek</i>
	<i>sklenka</i>

Očekávaný výraz *hrneček*, který je typický pro slezská nářečí, jsme nezaznamenali. Oproti tomu jsme zaznamenali nejčastěji *hrnek*, spisovný výraz *hrníček* a *šalek* (nižší nádobka na pití kávy nebo čaje) či *sklenku* (kterou ale nezahrnujeme do výsledků).

p) Jak se nazývá místnost, která se nachází pod střechou domu?

Předpokládali jsme odpověď: *hura*.

Tabulka č. 20: Aktivní znalost slezských nářečí – půda

Spisovný výraz	<i>půda</i>
Podle ČJA	<i>hura</i>
Nejčastější odpovědi	<i>hura</i>
	<i>puda</i>
	<i>podkrovi</i>

Podle výsledků lze jednoznačně říci, že se očekávaný nářeční výraz v námi zkoumané oblasti stále vyskytuje, ale zástupci mladší generace používají také pojmenování spisovná – *puda*, *podkrovi* (ve smyslu prostoru na půdě).

q) Jak se říká malému živočichovi, který se vyskytuje v trávě nebo třeba v ovoci?

Předpokládali jsme odpověď: *chrobak*

Tabulka č. 21: Aktivní znalost slezských nářečí – chrobák

Spisovný výraz	<i>chrobák</i>
Podle ČJA	<i>chrobak</i>
Nejčastější odpovědi	<i>housesna</i>
	<i>chrobak</i>
	<i>hlista</i>

Námi předpokládaný výraz *chrobak* se v četnosti vyskytoval až na druhém místě. Nejčastěji užívaný výraz je ve sledované oblasti *housesna*. Výraz *hlista* může pramenit z nedostatečné vědomosti o významu slova (užívá se ve spojení s lidskými nemocemi).

r) Jak říkáme hodně upovídané ženě?

Předpokládali jsme odpověď: *putyra*

Tabulka č. 22: Aktivní znalost slezských nářečí – upovídaná žena

Spisovný výraz	<i>upovídaná žena</i>
Podle ČJA	<i>putyra</i>
Nejčastější odpovědi	<i>drbna</i>
	<i>klebetnica</i>
	<i>ukecana</i>

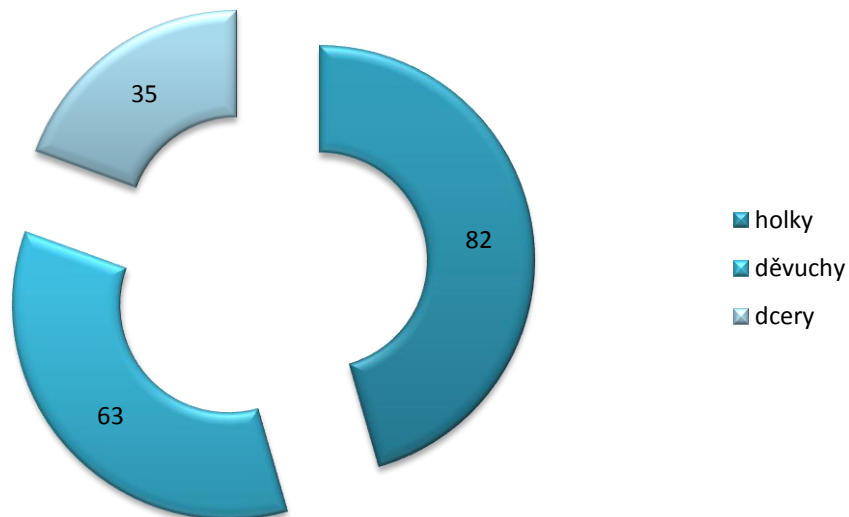
Poslední výraz *putyra* byl zvolen záměrně, protože ani sama autorka nezná tento slezský výraz. Jak se ukázalo, nikdo z dotazovaných respondentů ani z mladší, ani ze starší kategorie toto slovo nezná. Místo něj se nejčastěji vyskytovaly výrazy jako *drbna* (což má ovšem poněkud jiný význam, takže tento výsledek počítat nemůžeme), dále *klebetnica* a *ukecana* žena.

V posledním cvičení šlo o přepsání tvarů spisovných do náležitého slezského ekvivalentu. Tuto část vyplňovali respondenti, kteří v páté otázce dotazníku zvolili možnost, že mluví některým ze slezských nářečí. U respondentů, kteří zvolili možnost *NE*, byla slova totožná se spisovným výrazem.

a) Petr a Jarmila měli tři holky.

Výraz *holky* ponechalo 82 (46 %) respondentů, z nichž 50 náleží mladší skupině a 32 starší. Druhým nejčastějším výrazem je výraz *děvuchy*, který zvolilo 63 (35 %) respondentů – 26 mladších a 37 starších. Poslední varianta, která se vyskytovala, byla varianta *dcery*, která ovšem mění význam věty. Uvedlo ji 35 (19 %) respondentů, 23 náleží mladší a 12 starší skupině.

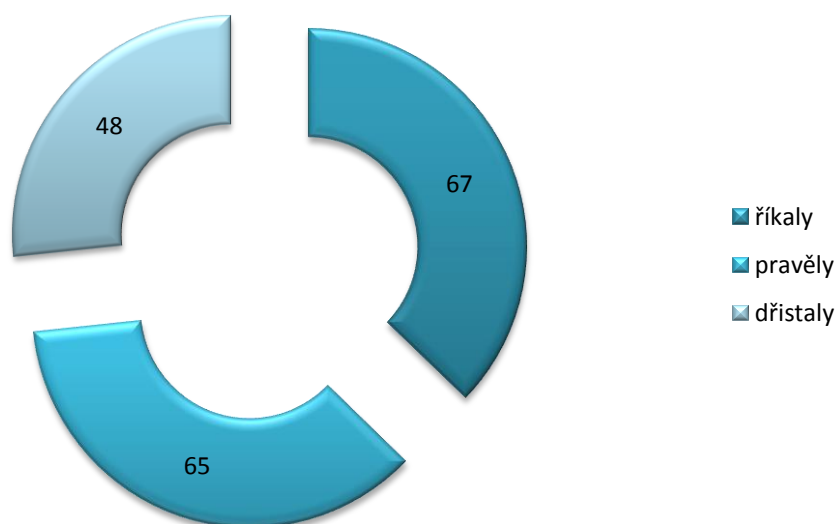
Graf č. 10: Slovo holky přeložené do běžné mluvy respondentů

b) Děti říkaly svým rodičům o zážitcích z výletu.

Spisovnou variantu *říkaly* ponechalo 67 (37 %) respondentů – 34 z mladší a 33 ze starší skupiny. Typický slezský ekvivalent *pravěly* uvedlo 65 (36 %) respondentů, překvapivě ve větším zastoupení mladší skupiny – 42 ke starší – 23 respondentů. Zaznamenali jsme také zajímavý výraz *dřistaly*, který uvedlo 48 (27 %) respondentů, 23 náleží mladší a 25 starší skupině.

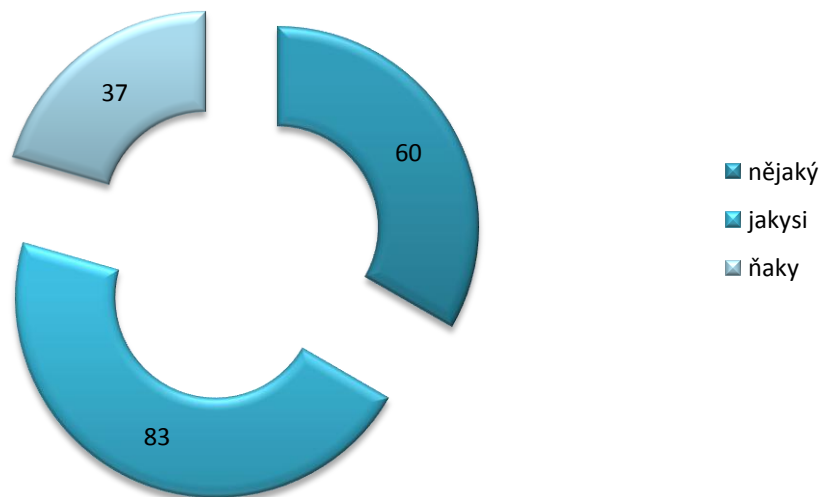
Graf č. 11: Slovo říkaly přeložené do běžné mluvy respondentů

c) Na poli zůstal nějaký moc široký pruh obilí.

Spisovnou variantu slova *nějaký* ponechalo 60 (33 %) respondentů, z nichž 45 náleží mladší a 15 starší skupině. Nejvíce zastoupen byl slezský výraz *jakysi* – 83 (46 %) respondentů – 34 z mladší a 49 ze starší skupiny. Výraz *ňaky* zvolilo 37 (21 %) respondentů, z mladší skupiny tj. 20 a ze starší 17 respondentů.

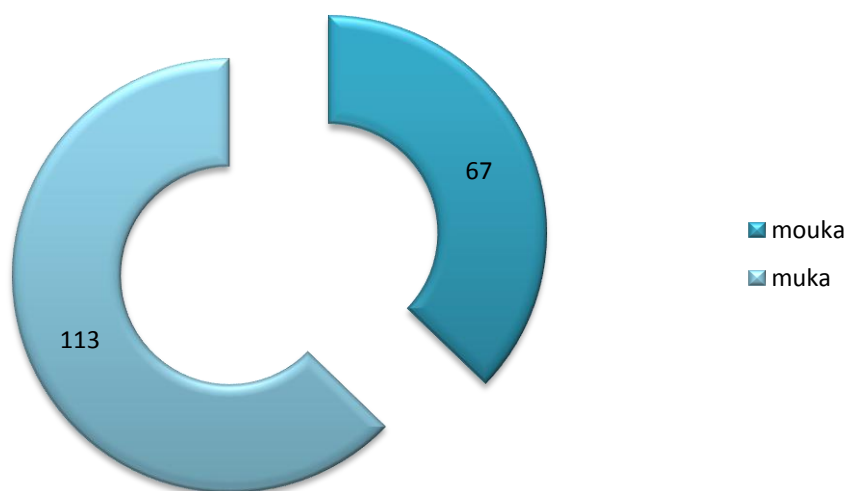
Graf č. 12: Slovo nějaký přeložené do běžné mluvy respondentů

d) Mouka je v kuchyni důležitá.

Zde jsme zaznamenali jen dvě varianty. Větší část respondentů – 113 (63 %) zvolila krátkou slezskou variantu *muka*, z nich to je 57 mladších a 56 starších. Spisovnou variantu *mouka* zvolilo 67 (37 %) respondentů, tj. 42 mladších a 25 starších.

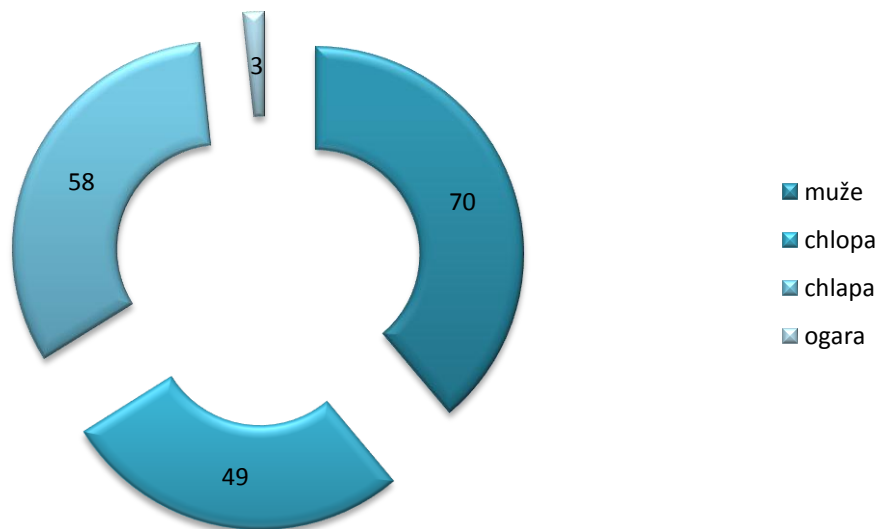
Graf č. 13: Slovo mouka přeložené do běžné mluvy respondentů

e) Toho muže si jednou vezmu!

Nejvíce zastoupený byl spisovný výraz *muž* – 70 (39 %), z toho 49 mladších a 21 starších respondentů. Varianta *chlop* se vyskytovala v zastoupení 49 (27 %) respondentů, z toho 17 mladších a 32 starších respondentů. Zaznamenali jsme také variantu *chlap* – 58 (32 %) respondentů, tj. 32 respondentů z mladší a 26 ze starší kategorie. Zaznamenali jsme dokonce výskyt moravského označení pro chlapce, mladého muže – *ogar*, tuto variantu napsali 3 respondenti. Můžeme se tedy domnívat, že došlo k zavlečení tohoto nespisovného ekvivalentu z Valašska.

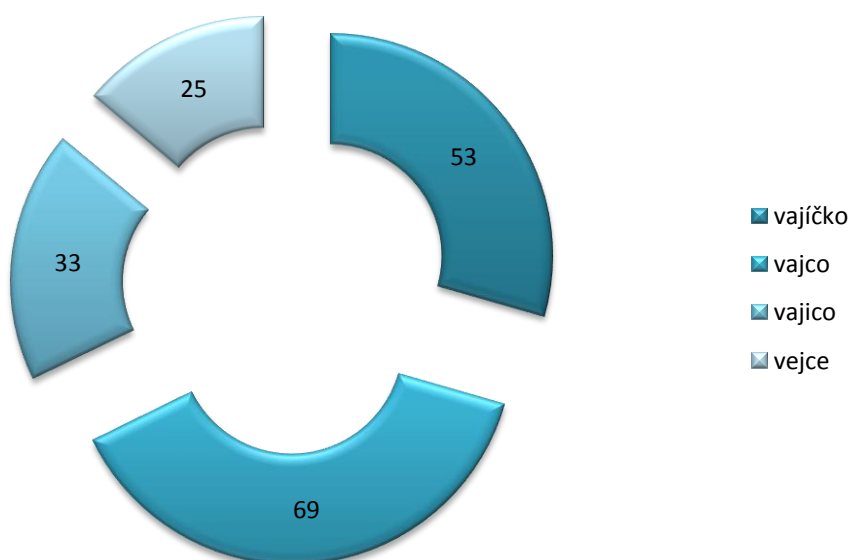
Graf č. 14: Slovo muže přeložené do běžné mluvy respondentů

f) Uvaž si třeba vajíčko natvrdo.

Slovo *vajíčko* ponechalo 53 (29 %) respondentů, 31 náleží mladší skupině a 22 náleží starší skupině. Nejužívanějším výrazem mezi našimi respondenty je jednoznačně slezský ekvivalent *vajco* – 69 (38 %) respondentů, tj. 34 mladších a 35 starších. *Vajico* jsme zaznamenali u 33 (18 %) respondentů – z toho je 13 mladších a 20 starších. Jinou variantu - *vejce* ke spisovnému *vajíčko* zvolilo 25 (14 %) respondentů, tj. 24 respondentů z mladší skupiny a 4 ze skupiny starší.

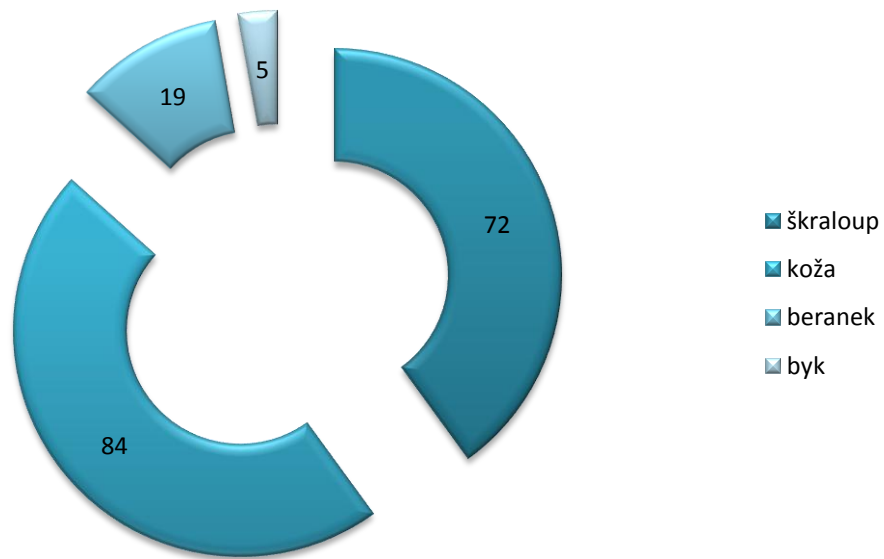
Graf č. 15: Slovo vajíčko přeložené do běžné mluvy respondentů

g) Na horkém kakau se mi udělal škraloup.

Nejčastěji užívaným výrazem je v tomto případě *koža* – 84 (47 %) respondentů, z toho je 49 z mladší skupiny a 35 ze starší. Spisovný výraz *škraloup* zvolilo 72 (40 %) respondentů, zahrnující 44 mladších a 28 starších respondentů. Překvapil nás výraz *beránek*, který se vyskytl u 19 (11 %) respondentů, tj. 5 mladších a 14 starších. Domníváme se, že tento výraz vznikl pravděpodobně z námi známého slezského ekvivalentu *baran*. Výraz *byk* jsme zjistili u 5 (3 %) respondentů – 1 z mladší kategorie, 4 z kategorie starší.

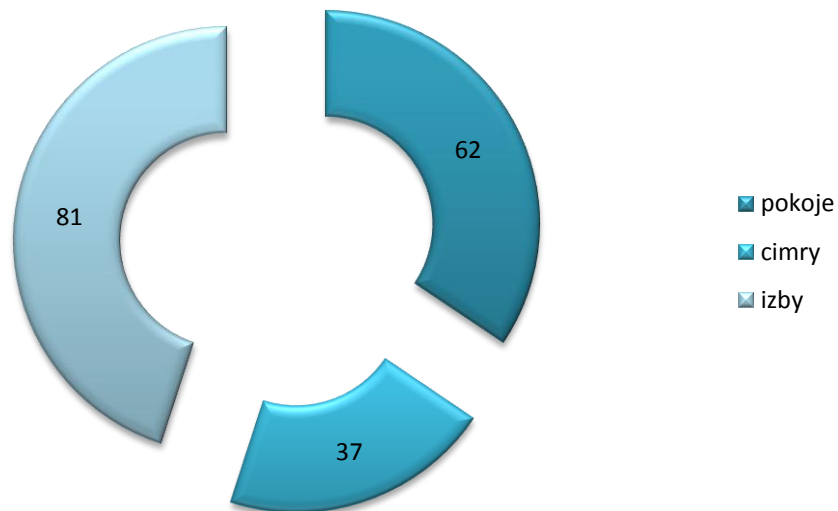
Graf č. 16: Slovo škraloup přeložené do běžné mluvy respondentů

h) V noci mu vlezla do pokoje.

Výraz shodný se spisovným *pokoj* užilo 62 (34 %) respondentů, tj. 48 respondentů z mladší generace a 14 ze starší. 37 (21 %) respondentů používá výraz *cimra*, z nichž 19 respondentů řadíme do mladší a 18 do starší skupiny. Nejužívanějším výrazem na našem území se stal *izba*, tuto variantu zvolilo 81 (45 %) respondentů, tj. 32 z mladší kategorie a 49 ze starší.

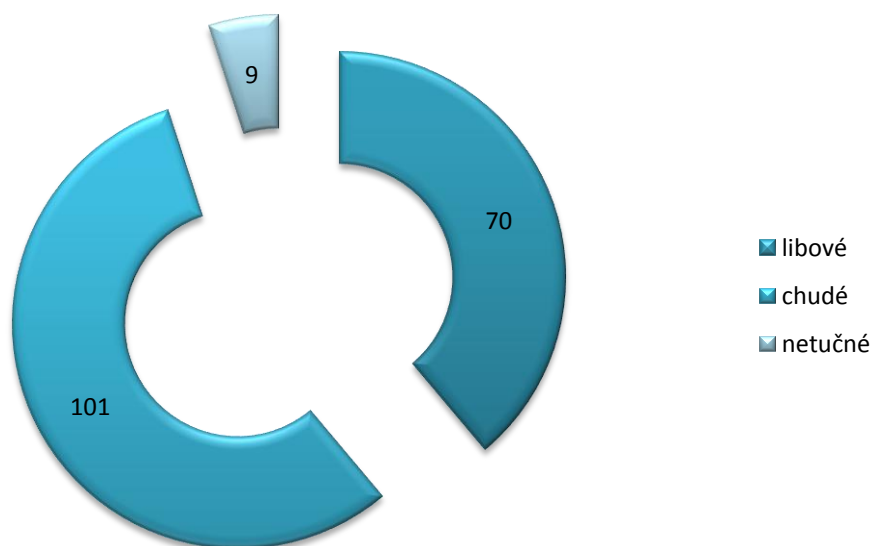
Graf č. 17: Slovo pokoje přeložené do běžné mluvy respondentů

i) Jím jen libové maso.

Z výsledků vyplývá, že nejužívanějším výrazem je slezský ekvivalent *chudé* – 101 respondentů (56 %), to odpovídá 62 respondentům z mladší a 39 respondentům ze starší skupiny. Výraz *libové* v běžné mluvě používá 70 (37 %) respondentů, tj. 33 mladších a 37 starších. V 9 (5 %) případech jsme zaznamenali také výraz *netučné*, tuto variantu zvolili 4 respondenti z mladší a 5 respondentů ze starší skupiny.

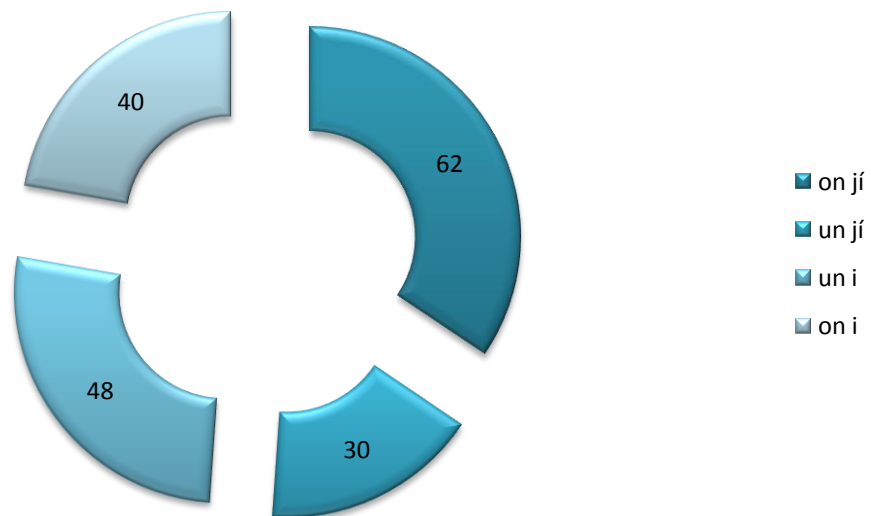
Graf č. 18: Slovo libové přeložené do běžné mluvy respondentů

j) On jí

Poslední věta byla zvolena záměrně, protože jsme předpokládali, že je již tak rozšířená, že ji všichni respondenti budou minimálně znát. Často se o ní říká, že jde dokonce o nejkratší českou větu. Nejvíce respondentů – 62 (34 %) používá v běžné komunikaci *on jí*, to odpovídá 41 respondentům z mladší a 21 ze starší skupiny. Druhou nejčastější možností – 48 (27 %) je *un i*, v zastoupení 23 mladších ku 25 starším. Variantu *un jí* používá 30 (17 %) respondentů, tj. 11 mladších a 19 starších. *On i* napsalo 40 (22 %) respondentů, zastoupeno 24 mladšími a 16 staršími respondenty.

Graf č. 19: Věta On jí přeložená do běžné mluvy respondentů

5. Diskuse

Předpokládali jsme, že užívání slezských nářečí je ovlivněno věkem respondentů. Všichni starší respondenti tvrdí, že běžně užívají některé ze slezských nářečí, kdežto u mladších by se dalo říci, že je to půl na půl (52 ANO, 47 NE). Z poslední dotazníkové položky, kde se respondenti měli vyjadřovat k užívání daných slov v běžné komunikaci, sice vyplývá, že mladší respondenti dávají v mnoha případech přednost spisovným výrazům, ale opět je to na hranici padesáti na padesát. Z tohoto výsledku tedy nemůžeme jednoznačně tvrdit, že užívání slezských nářečí je přímo ovlivněno věkem respondentů. Z dalších dotazníkových odpovědí vyplývá, že spíše záleží na prostředí a situaci, ve které se mluvčí nacházejí.

Dalším předpokladem bylo, že porozumění slezským nářečím, čímž míníme receptivní znalost slezských nářečí vztahující se k úspěšnosti překladu slezských ekvivalentů do spisovné češtiny, bude opět ovlivněno věkem. Nejvíce správných odpovědí uvedlo 39-20 % respondentů z mladší kategorie u těchto 5 slov: *firhaňky*, *biglovat*, *šponovat*, *morka* a *bližňata*, kdežto u starší skupiny uvedlo 100-80 % respondentů správný spisovný výraz k následujícím 9 slovům: *kura* (96,29 %), *šnuptychl* (92,59 %), *majičky* (83,95 %), *hura* (80,25 %), *šmigrust* (91,36 %), *fusakle* (97,53 %), *šponovat* (92,59 %), *fortuch* (93,83 %), *bližňata* (96,29 %). Můžeme tedy tvrdit, že znalost slezských nářečí je rozhodně větší u respondentů, které jsme zařadili do starší generace.

Předpokládali jsme jednoznačný výsledek, a to ten, že jsou slezská nářečí silně na ústupu, ale i přes to, že si dnešní zrychlená doba klade nároky především na spisovnou formu češtiny, nářečí se z námi zkoumané oblasti zcela nevytrácí. Dokonce nám připadá, že jsou obyvatelé Opavska a Hlučínska na své nářečí velice hrdí, tím myslíme nejen respondenty z řad starších, ale především i těch mladších.

6. Webová stránka

Webové stránky jsem se rozhodla založit, protože na internetu nenajdeme mnoho stránek, které jsou zaměřeny na Slezsko a slezská nářečí. Můj blog najdete na adrese: slezstina.blogspot.com. Ráda bych respondenty, ostatní obyvatele Slezska a všechny, které tato problematika zajímá, seznámila s výsledky nářečního výzkumu, který jsme provedli.

Mám v plánu vést své stránky jak informativní, tak zábavnou formou, chci obyvatele Slezska informovat o zajímavých akcích a vždy zde můžete najít nějakou anketu, která se bude týkat „našeho jazyka“ – slezštiny.

O nářeční situaci ve Slezsku

pondělí 14. dubna 2014

Jazyk

Slovo "jazyk" má několik významů. Určité nás napadne jazyk znamenající v přeneseném významu *lidskou řeč*, ale také je to jazyk jako *orgán*, který právě k vytváření zvuků a dorozumívání (mimo rtů a zubů) bezpodmínečně potřebujeme. A protože jsem veliký labužník, musím se s vámi podělit o jednu skvělou akci zaměřenou na naše (nejenom naše) mlsné moravskoslezské jazyčky!

--- **Jak šmakuje Moravskoslezsko** ---

Jestliže máte rádi regionální kuchyni a vlastníte nějaký starý deníček po babičce s recepty, neváhejte a přihlašte se do této kulinářské soutěže! Cílem tohoto projektu na podporu gastristiky je objevit původní regionální recepty typické pro Moravskoslezský kraj. Zájemci se mohou přihlašovat až do 30. června, recepty pak zhodnotí odborná komise a autoři těch nejlepších budou oceněni na podzimním gastrofestivalu "Jak šmakuje Moravskoslezsko".

8+1 0

Slezska řeč

*Tvrda je slezská řeč – kaj toho třeba,
inač je měkčutka jak strídačka chleba.
Posledňa z posledních dycky je zvana,
a že je chudobna, k sudum je hnana.
Kdo ju chce zezměšnit – děla tak smělo.
Kemu by slezsku řeč branit' se chtělo!
Osud ji nešťastně chodníčky fidi...
Ten, kdo se panem stal, mluvit' se stydi,*

Obr. č. 2: Blog

čtvrtek 27. března 2014

Jak to celé začalo

Jak nápad, založit si blog, vznikl...

Ahoj všeci milovníci naší krásné mluvy! Sem mlada dževuška, co celý svůj život bydlí v take fajne malé dědiňe kusek od Opavy, dyž nepočítam jakysik ten rok študia v Olomucu, a tak, dyž sem se měla rozhodnuť, jake tema si vyberu k sepsani bakalářky, bylo to hned jasne!

Tento blog jsem se tedy rozhodla založit na základě mé bakalářské práce a především jakéhosi popudu mých kamarádů a známých z okolí Slezska, když mi tvrdili, že by bylo dobré mít všechny informace o našem "*krátkém a tvrdém*" nářečí na jednom místě, protože doteď taková stránka na internetu neexistuje, a protože jsem si všimla, jak je většina z nás na naši mluvu pyšná, věnuji ji tuto stránku.

Vystavil Markéta Tenglerová v 9:17 Žádné komentáře:

Doporučit na Googlu

Štítky: nářečí, Opava, Opavsko, Slezsko, slezské

Obr. č. 3: Blog - začátky

Hovoříte (v běžné komunikaci) některým ze slezských nářečí?

ANO
NE
NEJSEM SI JISTÁÝ (např.: protože nevím, zda u

[Změnit hlasování](#)

Dosavadní počet hlasů: 5
Počet dní, které zbývají do konce hlasování: 12

Archiv blogu

- ▼ 2014 (2)
 - ▼ duben (1)
 - Jazyk
 - březen (1)

O mně

Markéta Tenglerová
 Sledovat 0
[Zobrazit celý můj profil](#)

Jazyk

Slovo "jazyk" má několik významů. Určitě nás napadne jazyk znamenající v přeneseném významu *lidskou řeč*, ale také je to jazyk jako *orgán*, který právě k vytváření zvuků a dorozumívání (mimo rtů a zubů) bezpodmínečně potřebujeme. A protože jsem veliký labužník, musím se s vámi podělit o jednu skvělou akci zaměřenou na naše (nejenom naše) mlsné moravskoslezské jazýčky!

--- Jak šmakuje Moravskoslezsko ---

Jestliže máte rádi regionální kuchyni a vlastníte nějaký starý deníček po babičce s recepty, neváhejte a přihlašte se do této kulinářské soutěže! Cílem tohoto projektu na podporu gastroturistiky je objevit původní regionální recepty typické pro Moravskoslezský kraj. Zájemci se mohou přihlašovat až do 30. června, recepty pak zhodnotí odborná komise a autoři těch nejlepších budou oceněni na podzimním gastrofestivalu "Jak šmakuje Moravskoslezsko".

V roce 2013 se do soutěže zapojilo 91 receptů! Krásné číslo, snad to letos bude ještě lepší! První místo získal "Kiščok od babičky" Heleny Febrové, na druhém se umístila "Maslovka" od Renaty Konopkové a třetí příčku obsadila "Vánoční černá mačka" paní Simony Linartové.

Ve spolupráci s partnerskými restauracemi probíhají i tzv. "Moravskoslezské večery" (letos jich bude celkově 23), které jsou plné dobrého jídla a pití, jeden takový proběhl i 28. 3. 2014 v Kotelně Bowling v Opavě. Zde se můžete podívat na video z tohoto večera: SCHREIER, Vladimír. 28 3 2014 Jak šmakuje Moravskoslezsko,. In: [online]. [cit. 2014-04-14]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=au9shRBTSz8&feature=youtu.be>

Vystavil Markéta Tenglerová v 8:40 Žádné komentáře:

 +1 Doporučit na Googlu

Štítky: [gastro](#), [jazyk](#), [Moravskoslezsko](#)

Obr. č. 4: Blog - článek

Závěr

V bakalářské práci jsem stručně popsala útvary národního jazyka, věnovala jsem se vývoji a charakteristice slezských nářečí obecně a následně třem základním podskupinám. Z nich jsem podrobněji přiblížila západní (opavskou) podskupinu s jejími dvěma úseky – západoopavským a východoopavským. Rovněž jsem zmínila historii a současnost dvou měst (Opava a Hlučín), která představují jakási centra zmíněných dvou úseků.

V praktické části bakalářské práce jsem se věnovala zpracování výzkumné sondy, která byla realizována prostřednictvím dotazníku a čítala 180 respondentů. Důraz byl kladen na srovnání mladší a starší generace. Zjišťovala jsem, zda respondenti běžně užívají některá ze slezských nářečí, při jakých příležitostech se respondenti dostávají do styku se slezskými nářečím, kdy užívají nářečí, kolik z respondentů užívá slezská nářečí při kontaktu s rodinnými příslušníky a vrstevníky. Také jsem zkoumala, nakolik jsou mluvčí schopni překládat slezský výraz do spisovného jazyka, jestli jsou schopni aktivně používat slezské výrazy a jak vyslovují slova v běžné, neformální komunikaci.

Zjistila jsem, že užívání slezských nářečí není vyloženě podmíněno věkem respondentů, protože slezská nářečí užívají jak mladší, tak starší respondenti. Naopak porozumění slezským nářečím je ovlivněno věkem, protože jsem zaznamenala, že starší skupina znala více spisovných ekvivalentů k výrazům slezským a také je bohatší jejich aktivní slovní zásoba slezských výrazů.

Svou prací jsem chtěla přispět k bližšímu poznání současného stavu mluvy dvou generací ve dvou úsecích západní (opavské) podskupiny. Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jakým směrem se ubírá výskyt slezských nářečí (nářečního lexika) v mluvě mladší i starší skupiny. Na závěr tedy mohu konstatovat, že se stav aktivního užívání nářečních ekvivalentů u mladší generace mírně snižuje a mnoho nářečních výrazů přežívá spíše v její pasivní podobě v pamětech respondentů a často slezská nářečí nahrazuje spisovná čeština, která zde proniká ve značné míře.

Literatura

- BALHAR, J. a kolektiv. *Český jazykový atlas 1*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. 427 s. ISBN 80-200-0014-3.
- BALHAR, J. a kolektiv. *Český jazykový atlas 2*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. 507 s. ISBN 80-200-0574-9.
- BALHAR, J. a kolektiv. *Český jazykový atlas 3*. 1. vyd. Praha: Academia, 1999. 577 s. ISBN 80-200-0654-0.
- BALHAR, J. a kolektiv. *Český jazykový atlas 4*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. 626 s. ISBN 80-200-0921-3.
- BALHAR, J. a kolektiv. *Český jazykový atlas 5*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. 680 s. ISBN 80-200-1339-3.
- BALHAR, J. *Skladba lašských nářečí*. 1. vyd. Praha: Academia, 1974. 200 s. ISBN neuvedeno.
- BALHAR, J. „Spisovní“ Slezané. In: *Čeština doma a ve světě*. Praha: Filozofická fakulta UK, 1997, roč. 5, č. 4, s. 253–255. ISSN 1210-9339.
- BARTOŠ, F: *Dialektický slovník moravský*. Praha: Nakladatelství Akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. 566 s. ISBN neuvedeno.
- BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. 463 s. ISBN neuvedeno.
- DANEŠ, F. a kolektiv. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. 292 s. ISBN 80-200-0617-6.
- DAVIDOVÁ, D. *Kapitoly z dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 1992. ISBN 80-7042-384-6.
- HUBÁČEK, J. a kolektiv. *Čeština pro učitele*. 4. vyd. Odry: Vade mecum Bohemiae, 2010. ISBN 978-80-86041-37-7.

CHLOUPEK, J., KREISLOVÁ, D. *Stylistika pro učitele*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta OU, 1997. S. 38-39. ISBN 80-7042-119-3.

KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X.

LAMPRECHT, A. a kolektiv. *České nářeční texty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. 425 s. ISBN nevedeno.

LAMPRECHT, A. *Slovník středoopavského nářečí*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1963. 165 s. ISBN nevedeno.

LORIŠ, J. *Rozbor podřečí hornoostravského ve Slezsku*. Praha: Akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899. 89 s. ISBN nevedeno.

TRÁVNÍČEK, Fr. *O českém jazyce*. Praha: Melantrich, 1924. 120 s. ISBN nevedeno.

SMĚJA, F. *Pletky*. 10. vyd. Opava: Matice slezská, 2006. 86 s. ISBN 80-86887-05-7.

ŠRÁMEK, R. Jak se proměňují slezská nářečí. In: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997, s. 231–238. ISBN 80-200-0617-6.

Internetové zdroje:

HARAZINOVÁ. *Hlučín v kostce*. In: [online]. 2009 [cit. 2014-04-05]. Dostupné z: <http://www.hlucin.cz/o-meste/profil-mesta/hlucin-v-kostce.html>.

www.opava-city.cz [online]. [cit. 2014-04-19].

Seznam grafů, tabulek a zkratek

Seznam grafů

Graf č. 1: Pohlaví – všichni	32
Graf č. 2: Bydliště Opavsko	33
Graf č. 3: Bydliště Hlučínsko	34
Graf č. 4: Vzdělání – všichni	35
Graf č. 5: Užití slezských nářečí v běžné komunikaci – všichni	36
Graf č. 6: Místa výskytu slezských nářečí – všichni	37
Graf č. 7: Užití slezských nářečí na veřejnosti – všichni	38
Graf č. 8: Doma respondenti používají – všichni	39
Graf č. 9: Se svými vrstevníky respondenti hovoří – všichni	40
Graf č. 10: Slovo <u>holky</u> přeložené do běžné mluvy respondentů	59
Graf č. 11: Slovo <u>řikaly</u> přeložené do běžné mluvy respondentů	60
Graf č. 12: Slovo <u>nějaký</u> přeložené do běžné mluvy respondentů	61
Graf č. 13: Slovo <u>mouka</u> přeložené do běžné mluvy respondentů	62
Graf č. 14: Slovo <u>muže</u> přeložené do běžné mluvy respondentů	63
Graf č. 15: Slovo <u>vajíčko</u> přeložené do běžné mluvy respondentů	64
Graf č. 16: Slovo <u>škraloup</u> přeložené do běžné mluvy respondentů	65
Graf č. 17: Slovo <u>pokoje</u> přeložené do běžné mluvy respondentů	66
Graf č. 18: Slovo <u>libové</u> přeložené do běžné mluvy respondentů	67
Graf č. 19: Věta <u>On jí</u> přeložená do běžné mluvy respondentů	68

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Přehled správných odpovědí – překlad slezského výrazu do spisovného jazyka	42
Tabulka č. 2: Mladší kategorie – znalost adekvátního spisovného ekvivalentu	43
Tabulka č. 3: Starší kategorie – znalost adekvátního spisovného ekvivalentu	45
Tabulka č. 4: Všichni respondenti – znalost adekvátního spisovného ekvivalentu	47
Tabulka č. 5: Aktivní znalost slezských nářečí – lhát	48
Tabulka č. 6: Aktivní znalost slezských nářečí – pomalu	48
Tabulka č. 7: Aktivní znalost slezských nářečí – lžíce	49
Tabulka č. 8: Aktivní znalost slezských nářečí – jíška	50
Tabulka č. 9: Aktivní znalost slezských nářečí – drobenka	50
Tabulka č. 10: Aktivní znalost slezských nářečí – boule	51
Tabulka č. 11: Aktivní znalost slezských nářečí – postel	52
Tabulka č. 12: Aktivní znalost slezských nářečí – petržel	52
Tabulka č. 13: Aktivní znalost slezských nářečí – slunce	53
Tabulka č. 14: Aktivní znalost slezských nářečí – doušek, hlt, lok	53
Tabulka č. 15: Aktivní znalost slezských nářečí – bota	54
Tabulka č. 16: Aktivní znalost slezských nářečí – sněhová vánice, chumelenice, fujavice, metelice	55
Tabulka č. 17: Aktivní znalost slezských nářečí – keř	55
Tabulka č. 18: Aktivní znalost slezských nářečí – náušnice	56
Tabulka č. 19: Aktivní znalost slezských nářečí – hrníček, hrneček	56
Tabulka č. 20: Aktivní znalost slezských nářečí – půda	57

Tabulka č. 21: Aktivní znalost slezských nářečí – chrobák	57
Tabulka č. 22: Aktivní znalost slezských nářečí – upovídaná žena	58

Seznam zkratek

aj. a jiný

apod. a podobně

atd. a tak dále

býv. bývalý, bývalého

č. číslo

čes. českého

ČJA Český jazykový atlas

inf. infinitivu

jedn. jednotného

min. minulý, minulého

množ. množného

muž. mužského

např. například

nar. narozen, narozena

okr. okres

os. osoba, osoby

p. polský, polskému

pl. plurál

podst. podstatné jméno

př. příklad

rozk. rozkazovacího

slez. slezský, slezského

srov. srovnej

stř. středního

střmor. středomoravské

sv. svatý

tj. to je

tř. třída, třídy

tzn. to znamená

tzv. takzvaně

už. užším, užšího

výchmor. východomoravské

žen. ženského

Přílohy

Příloha 1 – dotazník

1. Pohlaví Muž Žena

2. Věk

3. Místo bydliště

4. Vzdělání ZŠ Vyučen/a SŠ VOŠ VŠ

5. Používáte v běžné komunikaci některé ze slezských nářečí? ANO - NE

6. Kde se setkáváte se slezskými nářečími?

- a) Doma, v rodině
- b) Ve škole, v zaměstnání
- c) Ve veřejných institucích
- d) V literatuře, hudbě
- e) Jinde:

7. Na veřejnosti používám:

- a) Spisovnou češtinu
- b) Slezské nářečí
- c) Jiné:

8. Doma používám

- a) Spisovnou češtinu
- b) Slezské nářečí
- c) Jiný útvar:

9. Se svými vrstevníky hovořím

- a) Spisovnou češtinou
- b) Slezským nářečím
- c) Jiným útvarem:

10. Přeložte do spisovné češtiny následující slova:

- a) kura
- b) šnuptychl
- c) majičky
- d) hura
- e) tačky
- f) ščipka
- g) štacheta
- h) pivnica
- i) šmigrust

- j) firhaňky
- k) biglovat
- l) fusakle
- m) fač
- n) šponovat
- o) morka
- p) večerek
- q) fortuch
- r) bližňata

11. Pro zjištění vaší aktivní znalosti slezských nářečí, prosím, odpovězte na otázky jednoslovně dle uvedených příkladů.

Např. Jak se jmenuje zelí, které bývá natlačené v sudu?

Odpověď – kysle.

Např. Čím si podkládáme hlavu?

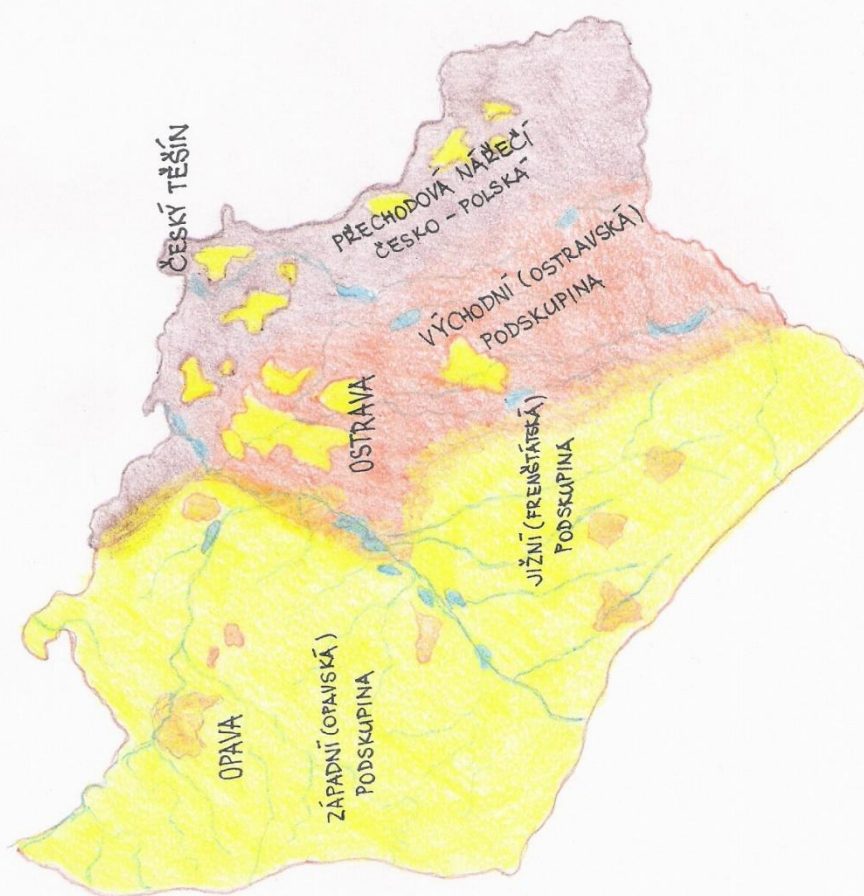
Odpověď – zhlafkem.

- a) Co dělá člověk, který neříká pravdu?
- b) Když nejedeme rychle, tak jedeme?
- c) Čím se jí polévka?
- d) Čím zahustíme polévku nebo omáčku?
- e) Co se dává na buchtu, než se dá do trouby?
- f) Když spadnete na hlavu, udělá se vám na ní?
- g) Kam si leháme, když jsem večer unavení?
- h) Jak se nazývá kořenová zelenina, která se dává do polévky na ozdobu?
- i) Když je zataženo, tak nesvítí...?
- j) V lahvi mám jen málo pití, asi tak na jeden ...
- k) Jak se nazývá věc, kterou si obouváme na nohy?
- l) Jak se nazývá husté sněžení, které je doprovázeno větrem?
- m) Jak se nazývá dřevina, která se rozvětňuje skoro od kořene? (není to strom)
- n) Děvčata v uších nosí?
- o) Jak se nazývá nádobka, ze které pijeme nejčastěji čaj?
- p) Jak se nazývá místnost, která se nachází pod střechou domu?
- q) Jak se říká malému živočichovi, který se vyskytuje v trávě nebo třeba v ovoci?
- r) Jak říkáme hodně upovídané ženě?

12. Podtržená slova přepište tak, jak je vyslovujete v běžné, neformální komunikaci:

- a) Petr a Jarmila měli tři holky.
- b) Děti řikaly svým rodičům o zážitcích z výletu.
- c) Na poli zůstal nějaký moc široký pruh obilí.
- d) Mouka je v kuchyni důležitá.
- e) Toho muže si jednou vezmu!
- f) Uvař si třeba vajíčko natvrdo.
- g) Na horkém kakau se mi udělal škraloup.
- h) V noci mu vlezla do pokoje.
- i) Jím jen libové maso.
- j) A na závěr perlička – On jí.

Příloha 2 - Mapa

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Markéta Tenglerová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Kusá, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Současná nářeční situace v oblasti Slezska (se zaměřením na mluvu dvou generací na Opavsku a Hlučínsku)
Název v angličtině:	Current dialects situation in Silesian region (focused on language of two generations in Opava and Hlucin region)
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá charakteristikou slezských nářečí, přináší stručný přehled jejich vývoje. Prostřednictvím dotazníku byly získány informace o současném stavu slezských nářečí. Důraz byl kladen na srovnání mladší a starší generace. Analýzou výsledků výzkumné sondy byly potvrzeny nebo vyvráceny naše předpoklady o slezských nářečích.
Klíčová slova:	Dialekt. Interdialekt. Slezská nářečí. Opavsko a Hlučínsko. Srovnání mladší a starší generace. Výzkumná sonda.
Anotace v angličtině:	This bachelor's thesis concerns of characterization of Silesian dialect. It contains a brief overview of its development and information about current situation of Silesian dialects by using questionnaires. Emphasis was placed on younger and older generation. Our assumptions concerning Silesian dialect were agreed or denied by analysis of results of the research probe.
Klíčová slova v angličtině:	Dialect. Interdialect. Silesian dialects. Opava and Hlucin region. Comparasion of the younger and elder generation. Research well.
Přílohy vázané v práci:	1 Dotazník 1 Mapa
Rozsah práce:	78 s., 4 s. obr. a text. příloh
Jazyk práce:	Jazyk český